

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2020–2023

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jakub Danilo

**Křesťanská spiritualita v kontextu
resocializace odsouzených**

Praha 2023

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR PART-TIME STUDIES

2020–2023

BACHELOR THESIS

Jakub Danilo

**Christian spirituality in the context
of the resocialization of convicts**

Prague 2023

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 22. 5. 2023

Jakub Danilo

.....

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D., za odborné vedení při vypracování této bakalářské práce a zprostředkovaný vhled do problematiky vězeňství z pohledu penitenciaristiky; PaedDr. ICLic. Michalovi Podzimkovi, Ph.D., Th.D., za velmi významnou inspiraci v oblasti teorie spirituality; emeritní hlavní kaplance Vězeňské služby ČR, předsedkyni Rady Mezinárodního vězeňského společenství paní Mgr. Květoslavě Jakubalové za její vstřícnost, čas a ochotu podělit se o své poznatky z činnosti Vězeňské duchovenské péče. Zvláštní poděkování si zaslouží subjekt výzkumu Pavel Kadaši za nevídanou svolnost k odkrytí svého soukromí za účelem pomoci bližním v podobných situacích.

Anotace

Autor bakalářské práce předkládá koncept, který je zaměřen na praktikování křesťanské spirituality a reflektuje, zda je možné uplatňování této formy religiozity považovat za efektivní metodu resocializačního procesu odsouzených ve věznicích. Text uvádí pojetí, které si klade za cíl pevné spojení s teoretickými východisky penitenciární pedagogiky a poznatky psychologie aplikovanými na náboženství. Nedílnou součástí je praktická část, která se zabývá otázkami v souvislosti s vlivem spirituálního prožívání na život jednotlivce, jenž byl v důsledku svého kriminálního jednání odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody.

Klíčová slova

Kriminalita, křesťanství, penitenciaristika, psychologie náboženství, resocializace odsouzených, spiritualita, Vězeňská duchovenská péče, výkon trestu odnětí svobody

Annotation

The author of this Bachelor's thesis presents a concept focused on the practice of Christian spirituality and reflects on whether the application of this form of religiosity may be considered an effective method for the resocialization of convicts in prisons. The text presents a concept that aims to provide a solid connection to the theoretical foundations of prison pedagogy and knowledge of psychology applied to religion. The practical part, which deals with questions related to the influence of spiritual experience on the life of individuals serving a prison sentence as a result of their criminal behavior, forms an integral part of the work.

Keywords

Crime, Christianity, penitentiary studies, psychology of religion, resocialization of convicts, spirituality, prison chaplaincy, prison sentence

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 ZÁKLADY VĚZEŇSTVÍ	10
1.1 Penologické a penitenciární vědy	10
1.2 Dějiny justičních trestů	12
1.3 Vývoj vězeňských systémů.....	14
2 VTOS A JEHO REALIZACE V ČR	17
2.1 Historický exkurz vězeňstvím v českých zemích	17
2.2 Vězeňská služba ČR	18
2.3 České právní hledisko účelu VTOS	19
3 RESOCIALIZAČNÍ PROCES VE VĚZNICÍCH	21
3.1 Etiologie trestné činnosti	21
3.2 Typologie vězeňské subkultury	22
3.3 Aspekty resocializace odsouzených.....	23
3.4 Prizonizace – defekt z uvěznění.....	24
3.5 Princip determinismu v nápravném působení.....	25
4 KONCEPCE DUCHOVNÍ SLUŽBY VE VĚZNICÍCH.....	27
4.1 Předpoklady pro křesťansky orientovanou službu ve vězeňství.....	27
4.2 Vývoj a problematika duchovní služby ve věznicích v ČR.....	28
4.3 Subjekty a poskytovatelé duchovní péče v současnosti.....	30
5 KŘESŤANSKÁ SPIRITUALITA JAKO RESOCIALIZAČNÍ METODA 31	31
5.1 Spiritualita z pohledu praktické psychologie.....	31
5.2 Význam eticko-spirituálního prožívání v lidském životě.....	32
5.3 Syntéza metod resocializace a křesťanské spirituality.....	33
PRAKTICKÁ ČÁST	36
6 PŘÍPADOVÁ STUDIE.....	36
6.1 Popis cíle a metod projektu.....	36
6.1.1 Výzkumný problém	36
6.1.2 Cíl výzkumu.....	36
6.1.3 Výzkumné otázky	36
6.1.4 Metodologie a metody	37
6.2 Životní příběh Pavla Kadašeho	37
6.2.1 Předškolní vývoj a dětství.....	37
6.2.2 Kariéra zločince	38
6.2.3 Spirituální obrat	40
6.2.4 Epocha současnosti	43
6.3 Shrnutí výzkumného šetření	44
ZÁVĚR	48
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	50
SEZNAM ZKRATEK	54

ÚVOD

Předložená bakalářská práce propojuje zdánlivě nesouvisející témata penitenciární problematiky a spirituální praxe. Myšlenková schémata obou těchto koncepcí můžeme řadit do kontroverzních, neboť mezi odbornou i laickou veřejností se vyskytuje mnoho protichůdných názorů v pohledu na „věc“, a to často velmi radikálních. Změny paradigmat jsou pro penologii stejně jako pro náboženství typické takřka od nepaměti. Nicméně následující text chce poukázat na skutečnost, že společných vodítek je mezi oběma světy podstatně více, přičemž zejména křesťanská spiritualita je historicky i prakticky s penitenciaristikou spjata a při resocializaci odsouzených může být minimálně její dílčí úloha klíčová. Cílem práce tedy není samotná apologetika věroučných dogmat a obhajoba křesťanské víry jako takové.¹

Řešení sporných otázek ohledně způsobu VTOS a jeho účincích v boji proti recidivě jsou stěžejní úkoly všech zainteresovaných osob v oblasti penitenciaristiky. Cíle zacházení s osobami s problematičtým kriminálním chováním zcela zásadně přesahují potřebu ochrany společnosti před pachateli trestných činů. Bývalí odsouzení musí opouštět vězení s odhodláním žít řádným způsobem i přes těžkosti, které běžný život přináší. Jejich svědomí by mělo deklarovat přesvědčení, že trestná činnost je nepřípustná. Toho však není možné dosáhnout pokusem o eliminaci antisociálních poruch chování. Resocializačním úsilím je nutné působit na celkovou transformaci hodnot a myšlení odsouzených, pokud má mít uvěznění vyšší smysl, než je pouhé potrestání a izolace „kriminálních žvlů“.

Specifické oblasti v rámci tohoto působení se ve věznicích věnuje nevládní organizace *Vězeňská duchovenská péče, z. s.*, složená z duchovních i laiků², kteří byli prostřednictvím svých mateřských církví pověřeni dobrovolnou duchovenskou službou

¹ Autor tohoto textu v průběhu plnění svých studijních povinností na UJAK v rámci bakalářského programu *Resocializační a penitenciární pedagogika* zpracovával řadu úkolů, ve kterých záměrně využíval poznatků spirituality, teologie a filozofie. V této souvislosti byl několikrát dotázán, jestli je „věřící“, jak se křesťansky laděná populace v České republice označuje. Čtenář této kvalifikační práce, si může položit stejnou otázku, která je ovšem o to naléhavější, protože každé seriózní bádání nemůže přinášet nepodložené předpokladé názory. K této skutečnosti chceme uvést, že autor je skutečně spirituálně orientován, ale k práci se rozhodl přistoupit s poctivostí i za cenu konfrontace vlastní víry prostřednictvím moderní psychologie náboženství.

² Označení laik se používá v tradičních církvích pro členy společenství bez kněžského vysvěcení nebo jinde pro ty, kteří za své aktivity v rámci křesťanského sboru nepobírají žádnou mzdu.

mezi odsouzenými; dále vězeňská duchovní služba, což je sbor profesionálních vězeňských kaplanů a křesťanské sociální hnutí *Mezinárodní vězeňské společenství, z.s.*

Spiritualita odsouzených je určitý protipól režimu zakotveného v zákonech a řádu vězeňského života. Od každého duchovního je víceméně očekáváno, že musí disponovat zvláštní schopností vcítit se do osudu i takových lidí, u kterých společnost volá po nekompromisní vendetě. Ovšem i kaplan a v posledku každý duchovní, za kterým stojí transcendentní přesah smyslového vnímání, je stále jenom lidská bytost, navíc dalším vězeňským personálem často nepochopená.

Vzhledem k těmto skutečnostem popisujeme v teoretická části práce důležité aspekty duchovní služby ve věznicích a uvádíme její úlohu do historických souvislostí (Kapitola 4 – *KONCEPCE DUCHOVNÍ SLUŽBY VE VĚZNICÍCH*). Následně je pojednáno o náboženství z pohledu psychologů, podstatě křesťanské spirituality a jejím možném přínosu pro resocializaci (Kapitola 5 – *KŘEŠŤANSKÁ SPIRITUALITA JAKO RESOCIALIZAČNÍ METODA*). V prvních několika kapitolách však pokládáme za nutné zabývat se primární terminologií v penitenciaristice, dějinami různorodých trestů a vývojem vězeňských systémů (Kapitola 1 – *ZÁKLADY VĚZEŇSTVÍ*); posléze charakterizujeme minulost a současnost VTOS v českých zemích (Kapitola 2 – *VTOS A JEHO REALIZACE V ČR*). Ústředním a styčným bodem bakalářské práce je proces nápravy odsouzených, proto také tomuto pojmu věnujeme samostatnou pasáž (Kapitola 3 – *RESOCIALIZAČNÍ PROCES VE VĚZNICÍCH*).

V praktické části práce vycházíme z uvedené dispozice teoretických poznatků. Na jednom zcela konkrétním případě vylíčíme příčiny vzniku kriminogenních faktorů, kariéru pachatele trestné činnosti, pobyt za mřížemi, faktický spirituální obrat, vypořádání se s negativní minulostí a nový začátek. V tomto kontextu se budeme zabírat vlivem, možnostmi a limity křesťanské duchovní služby během nápravného procesu v praxi.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADY VĚZEŇSTVÍ

1.1 Penologické a penitenciární vědy

V soustavě frekventovaných oborů, akademických disciplín či profesí zaujímají penologické a penitenciární vědy zvláštní místo vycházející z povahy fenoménů, jimiž se zabývají. Problematika kriminality a sociálně patologických jevů vzbuzuje silné postoje společnosti za absence relevantních poznatků. Zvláště však vzhledem k nebezpečnosti uvedených protispolečenských projevů není možné v těchto oblastech zaujmout neodborné, emočně laděné nebo na druhou stranu neopodstatněné liberální přístupy.

Penologie³ je věda, která vyplňuje tuto mezeru nekritického pojetí, neboť z mnoha hledisek zkoumá druhy trestů, analyzuje způsob jejich vykonávání „*a jejich účinky z hlediska volby adekvátního působení – zacházení s pachatelem trestného činu, aby nedocházelo k opakování trestného činu*“ (Černíková a Sedláček, 2002, s. 7). V širším pojetí se zabývá všemi druhy trestů, včetně alternativních sankcí, a ochrannými opatřeními. Penitenciaristika⁴ je naopak pojímána za součást penologie, která se výlučně zabývá nepodmíněným výkonem trestu odnětí svobody (Jůzl, 2017, s. 19–20).

Zásadní etapou pro počátky vědeckého bádání v souvislosti s trestáním, rozvojem těchto myšlenek a jejich ukotvením v právním řádu byla zejména 2. polovina 19. století na evropském kontinentě. Toto období bylo plodné napříč společenskými vědami, přičemž tehdy doslova typický byl rozkvět humanitních myšlenek prostřednictvím mnoha význačných osobností. Pro moderní pojetí trestání v Evropě to znamenalo přizpůsobení se soudobým ideálům, což byl objektivní výkon trestu na základě důsledně kodifikovaného trestního práva (Černíková a Sedláček, 2002, s. 48). Výstižně dle Hanuše (2005, s. 6) „*se koncem 20. století stává penologie vědou, která slouží nejen kriminalistům a vězeňskému personálu, ale zároveň zmírňuje i destruktivní efekt internace odsouzených a přispívá tak v určitém rozsahu i k prevenci recidivity*“.

³ Z latinského slova *poena* (trest) a řeckého *logos* (nauka).

⁴ Z latinského slova *paenitentia* (lítost, změna myšlení, obrat).

Penologické a penitenciární bádání se tedy postupně začalo rozvíjet v rámci samostatné vědní disciplíny, která má vlastní předmět, terminologii a metody výzkumu. Kromě analýzy historie trestů a samotného vězeňství využívá arzenálu poznatků mnohých humanitních věd, přičemž za nepostradatelné v souvislosti s korekcí patologického chování jednotlivců a souvisejících následků považujeme především tři níže uvedené:

- **KRIMINOLOGIE.** Pro individuální zacházení s pachateli obzvlášť přínosná věda pro své etiologické a fenomenologické koncepty, které odhalují příčiny kriminálního chování jednotlivců nebo skupin na základě interpretace dostupných faktů. Viktimologie jako součást oboru disponuje potenciálním zdrojem vědomostí pro sestavování restorativních metod narovnání konfliktních vztahů mezi pachateli a poškozenými.
- **PSYCHOLOGIE.** Pomocí psychologických metod je možné např. získat důležité informace o osobnosti odsouzeného pro stanovení efektivnějšího přístupu k zacházení, zatímco sociální psychologie se zabývá všemi vztahy aktérů (postoje trestaných vůči personálu, odstraňování předsudků a vzájemných projekcí, vztahy mezi odsouzenými). Život ve věznici a izolace má však také svá specifika, přičemž psychologické poradenství a terapie jsou jedním ze způsobů, jak překlenout porušení dynamické rovnováhy organismu.⁵
- **PEDAGOGIKA.** Edukace neboli výchova a vzdělávání je pilířem společnosti, proto má také praktický dopad na prevenci kriminality v primární, sekundární i terciární formě. Pedagogika je rozvětvena do mnoha úrovní od obecné, která odpovídá na otázky ohledně odměny či trestu až po specifickou

⁵ Podobně to v časopise České vězeňství (2019, s. 10) vyjádřila dlouholetá vězeňská psychologka PhDr. Zuzana Kalivodová odlehčenou formou: „Je spousta možností, jak z výkonu trestu neudělat jen lágr, kde budou zlomení lidé, ale nabídnout něco, co by je aspoň trochu zlidštilo. To je v silách každého zaměstnance. Psycholog to umí lépe a měl by k tomu dostávat potřebný prostor.“

resocializační pedagogiku⁶, jež má v oblasti penologie a penitenciaristiky výsostné postavení. Více viz oddíl 3.3 *Aspekty resocializace odsouzených*.

1.2 Dějiny justičních trestů

Aktuální trendy v penologických a penitenciárních vědách můžeme považovat za skutečně progresivní pouze tehdy, pokud máme dostatečný přehled o historickém vývoji trestu, přičemž naše znalosti o trestech jsou navázané na dějiny obecné. To však také znamená, že ač vnímáme současnou penologii jako sebepokrokovější, bude se vyvíjet i nadále jako lidstvo samo a její významné milníky zůstanou neustálým zdrojem inspirací pro hodnocení soudobých trestních postupů v každé době.

Hutným způsobem ve svém díle předkládá chronologický výčet trestání a trestů Lyons (2014). Ten na základě rytin v paleolitických jeskyních považuje trest za součást lidského pokolení od nepaměti. V zásadě ho však pojímá jako sankci vykonávanou státem na pachateli kriminálního činu, neboť s růstem společenských struktur ztrácela komunita na významu, a naopak bylo potřeba stabilizovat politicko-ekonomickou prosperitu vládnoucích garnitur. Defínice trestných činů se odvíjejí od společností, které je ustanovily, ale důvody defínování jsou vždy jednoznačné, jakkoli se mohu zdát na první pohled absurdní.⁷ V každé době „*zůstává hlavním cílem trestu odplata, zneschopnění, zastrašení a náprava. V různých dobách a na různých místech obvykle jeden z těchto cílů dominoval, ale režim trestu obsahuje v určité míře všechny tyto prvky*“ (2014, s. 8–9). V historii se můžeme setkat s celou řadou trestů, ale dají se dělit do čtyř základních kategorií: tělesné tresty, trest smrti, majetkové tresty a uvěznění.

⁶ Za průlomové dílo v oblasti resocializační pedagogiky je považována publikace *Pedagogika resocjalizacyjna* polských autorů C. Czapówa a St. Jedlewského. Pokud hovoříme o resocializační pedagogice, myslíme tím vědu zabývající se výchovnou činností, kterou můžeme označit jako resocializace. Jedná se o vědu společenskou, jejímž předmětem jsou lidé pod vlivem výchovné situace, která působuje, že psychika těchto osob podléhá určitým změnám. Výchovná skutečnost probíhá prostřednictvím osob vychovávajících, a to determinujícím působením směrem k osobám vychovávaným. (1981, s. 87). Z výše uvedeného vyplývá, že tématem resocializační pedagogiky je sociální deviace a věda, která negativní sociální jevy zkoumá, hodnotí a upřesňuje je sociální patologie. Ta však nepředkládá žádné metodické postupy nápravy (Jůzl, 2017, s. 307).

⁷ Jako jeden z příkladů uvedme „zákaz žvýkaček“ v Singapuru. Tam bylo odstraňování škod z lepení žvýkaček v systémech metra tak nákladné, že došlo ke kriminalizaci dovozu a distribuce žvýkaček s pokutou až do 10 000 dolarů či dokonce 12 měsíci odnětí svobody (Lyons, 2014, s. 8).

Ve starověku bylo vedoucím principem při ukládání trestů talio⁸ (popsáno zcela doslovně jako oko za oko, zub za zub). Ve 2. století před naším letopočtem se již také můžeme setkat s tzv. legální kompenzací neboli majetkovým odškodněním, ale starověk je bohatý na různé formy trestání od analogických⁹ mrzačících trestů až po tresty smrti. Současná filozofie trestu odnětí svobody nebyla realizována, odnětí svobody se provádělo ve formě otroctví nebo vyhnanství. Teprve v Římské říši se můžeme setkat s prvními zmínkami o vězeňství, které sloužilo v lepším případě k zajištění pachatele, v tom horším podobně jako hladomorny (Černíková a Sedláček, 2002, s. 16–17).

Středověk v Evropě se vyznačoval brutálními tresty s jasným úmyslem odplaty a preventivním odstrašením druhých. Ambivalentní aplikace „křesťanského učení“ často sloužila jako nástroj feudální moci, přičemž postavení ve společnosti mělo na vynesení trestu značný vliv. Uplatňovala se celá plejáda trestů, v níž dominovaly tři nejvýznamnější. Trest smrti byl často vykonáván nejkrutějšími způsoby jako zahrabání zaživa, rozčtvrcení nebo lámání. „Mírnější“ formy trestů odsouzené mrzačily usekáváním končetin, oslepováním či dotyčné zneuctily vypalováním zostuzujících symbolů. Psychologické a sociální příčiny kriminality nikdo nezkoumal, přiznání byla vymáhána pod nátlakem mučení¹⁰ a duševně nemocní procházeli soudním procesem inkvizice (Sochůrek, 2007a, s. 25).

Přestože se můžeme s trestem uvěznění setkat již ve starověku a středověku, tak se jednalo spíše o okrajovou formu potrestání. Tělesný trest nebo odsudek k smrti byl mnohem frekventovanější. Za období změny paradigmatu můžeme považovat 18. století, kdy se na základě vzniku osvícenských idejí začíná uvažovat o VTOS jako o nejvhodnějším způsobu přiměřeného, ale zároveň dostatečně odstrašujícího potrestání za spáchaný zločin. Se změnou těchto postojů také začínají velké reformy v oblasti vězeňství a je možné se setkat s prvními pokusy o resocializaci provinilců. Nejvýznamnější měrou se o to zasloužil italský filozof Cesare Beccaria (1738–1794) svým dílem *O zločinech a trestech*. Autorovy argumenty svědčily proti mučení a dožadovaly se spravedlivých procesů pro všechny jednotlivce. Ti měli být potrestáni

⁸ Z latinského slova *talion* (odveta, odplata).

⁹ Např. pomluva = vyříznutí jazyka.

¹⁰ K tomu Lyons (2014, s. 129): „Mezi horlivým středověkým inkvizitorem a vlasteneckým agentem KGB 20. století není žádný velký rozdíl.“

jen do té míry, nakolik je to nutné pro ochranu společnosti. Za preventivní složku trestu považoval jeho jistotu, nikoli jeho přísnost (Lyons, 2014, s. 103–107).

Na závěr oddílu předkládáme následující Beccariova slova v plném znění a uvažme jejich naléhavost v období konání drastických trestů: *„Jaké jsou všeobecně řečeno, vhodné tresty za zločiny? Je trest smrti skutečně užitečný nebo nezbytný pro bezpečnost či dobrý stav společnosti? Je mučení a trápení v souladu se spravedlností, nebo jenom poslouží závěrům, jaké navrhuje zákon? Jaká je nejlepší prevence kriminality? ... Účelem trestu není mučit citlivou bytost, ani odčinit již spáchaný. Výsledkem trestu má tudíž být zábrana, která zločince odradí od dalšího zraňování společnosti a odradí jiné od páčání podobných skutků“* (Beccaria In: Lyons, 2014, s. 107).

1.3 Vývoj vězeňských systémů

„Ukažte mi vaše vězení a já vám řeknu, jaká je vaše společnost“, řekl kdysi významný britský státník Winston Churchill, a je tomu skutečně tak. Forma VTOS, jeho účel či pověst odráží kulturní a historické základy daného státu. Odezva kompetentních orgánů na veškerou protiprávní činnost a zacházení s příčinami a následky těchto negativních aktivit reflektuje celkovou úroveň duševního vývoje společnosti a míru ekonomické prosperity pomáhající tyto ideje naplňovat.

V jedné linii s rozvojem vědního bádání o trestu a formách trestání vznikají během 18. a 19. století čtyři základní penitenciární systémy, jejichž elementy můžeme spatřovat také v systémech moderních. Podle slov Černíkové a Sedláčka (2002, s. 20) můžeme za penitenciární systém považovat *„souhrn zásad, postupů, podle nichž je vykonáván trest odnětí svobody a od kterých se očekávalo dosažení změny (nápravy) chování vězněného provinilce“*.

- **PENSYLVÁNSKÝ SYSTÉM.** Ve 20. letech 19. století byl dán do pohybu tzv. pensylvánský systém s výstavbou věznic *Western State Penitentiary* a *Eastern State Penitentiary*. Nápravný systém obou věznic spočíval v samostatném ubytování vězňů, protože se věřilo, že samotka bude více ekonomická, neboť pachatelé budou činit pokání rychleji. Každá cela byla dostatečně velká, a to i se splachovacím záchody, které v té době neměl ani Bílý dům. Nakonec však tento systém vyvolal značnou polemiku. Dlouhá

období samovazby a extrémní izolace vedla k tomu, že se u mnoha vězňů objevili duševní poruchy a pokusy o sebevraždu byly běžnou záležitostí.¹¹

S občanskou válkou v USA byla tedy praxe individuálního uvěznění zrušena a uvedený systém správy věznic zanikl (Hanser, 2019, s. 14–15).

- **AUBURNSKÝ SYSTÉM.** V roce 1816 stát New York otevřel *Auburn Prison*. Právě v této době se objevily klasické bílo-černé pruhované uniformy. Vězni byli během noci drženi v samovazbě, ale během dne jim bylo povoleno společně pracovat. Za všech okolností se od vězňů vyžadovalo mlčet. Auburnský systém byl v americké penologii významným mezníkem. Život ve vězení zahrnoval velmi přísnou disciplínu, která byla považována na rozdíl od nečinnosti klíčovým aspektem k nápravě pachatelů trestné činnosti. Všichni vězni museli nejen pracovat, ale také číst Bibli a modlit se. Auburnský systém přinesl také nezanedbatelný ekonomický úspěch, kdy výnosy ze zaměstnávání vyrovnaly náklady na ubytování, čímž se stal velmi populárním a rozšířil se po celých USA (Hanser, 2019, s. 15–16).
- **ŽENEVSKÝ SYSTÉM.** První ryze evropský systém pojmenovaný po věznici v Ženevě založené v roce 1833 slučoval samotu a mlčení, nicméně jeho doménou byla klasifikační soustava, která rozdělovala odsouzené do čtyř skupin na základě různých kritérií jako věk a pohlaví, závažnost trestného činu, míra recidivy, vzdělání, potenciál k nápravě aj. Ženevský systém byl motivační, neboť odsouzení mohli být přeloženi za dobré chování a pracovní nasazení do mírnějšího režimu nebo být dokonce podmíněčně propuštěni (Černíková a Sedláček, 2002, s. 21–22).
- **PROGRESIVNÍ A MODERNÍ SYSTÉMY.** Předchozí systémy spojoval prvek nuceného mlčení, který se v praxi ukázal jako neudržitelný. Neplnil svůj účel a bez kontroly vysokého počtu dozorců byl takřka nerealizovatelný. Proto

¹¹ Také Miloslav Jůzl (2017, s. 138) se ve své knize zabývá pensylvánským systémem a říká: „kritikové samovazby se právem ozývali s poukazem na skutečnost, že úplná izolace je proti lidské přirozenosti (člověk je tvor společenský), vede k duševním poruchám a polepšení neřeší.“

od něj progresivní systémy ustoupily a důraz kladly na diferenciaci režimu s obousměrnou prostupností (Mařádek, 2003, s. 61–62). Moderní systémy pak zdokonalují snahy o integraci odsouzených do běžného života. Dochází k utváření důstojných podmínek ve věznicích, což je označováno pod souhrnným pojmem „humanizace vězeňství“.¹² Zvyšuje se úsilí o snížení nežádoucích dopadů pobytu za mřížemi, o nichž pojednáváme v oddíle 3.4 *Prizonizace – defekt z uvěznění*, a prioritami se stávají výchovně-vzdělávací programy a individuální diagnostika odsouzených.

¹² Tento vývoj dospěl až ke kodifikaci pravidel na půdě mezinárodních organizací, která regulují vnitrostátní právní předpisy pro VTOS v jednotlivých zemích. V roce 1957 OSN schválila *Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni*, jehož zrevidovaný text z roku 2015 nese název *Pravidla Nelsona Mandely* (Dostupné z <https://www.ochrance.cz/aktualne/pravidla-osn-pro-zachazeni-svezni-nove-vcestine>). V Evropě se tvorby všeobecných humánních pravidel pro zacházení s vězni ujala Rada Evropy, která přijala dokument *Evropská vězeňská pravidla* v roce 1987, přičemž jejich poslední aktualizace byla učiněna v roce 2020 (Dostupné z https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/EVP_CS_FIN.pdf).

2 VTOS A JEHO REALIZACE V ČR

2.1 Historický exkurz vězeňstvím v českých zemích

Za první periodu dějin trestu odnětí svobody na našem území můžeme považovat období sjednocování českého území za vlády Přemyslovců ke konci 10. století do počátku vzniku osvěcenských idejí. Všeobecným potrestáním během středověku byl nelitostný trest smrti, a v našich končinách tomu nebylo jinak. Uvěznění bylo praktikováno v systému župních hradů, kde se nacházela místa k zadržování osob především k vazebním účelům před samotným výkonem smrtících exekucí. Avšak teprve v 16. století máme historicky doloženy první věznice s výslovně stanovenou délkou trestu odnětí svobody na základě zákona a úvaze soudců (Raszková a Hoferková, 2013, s. 15–19).

Doba osvícenství na našem území je nevyhnutelně spojena s vládou Habsburské monarchie. Významným milníkem byl zákaz, pocházející z pera panovnice Marie Terezie, aplikovat při výslechu mučení. Podmínky ve výkonu trestu byly ovšem stále žalostné. Spíše se jednalo o výjimky, pokud odsouzený přežil své uvěznění déle než tři roky, neboť špatné hygienické podmínky, nevyvážená strava v kombinaci s nekvalitním spánkem si vyžádaly své neblahé důsledky v oblasti fyzické a psychické kondice odsouzených. Významné reformy přinesl až Josef II.¹³, který jako první uvažoval v intencích možné převýchovy pachatelů trestných činů. Tím se otevřely možnosti pro pečlivé zkoumání potenciálních metod při korekci chování v souvislosti s porušováním zákona. Významnou měrou je svým bádáním ovlivnil František Josef Řezáč (1819–1879), persona penitenciaristiky, pedagog, kněz a vlastenec v jedné osobě. Ve své době byl jistě průkopníkem, horlivě apelujícím na nezbytnost výchovy a vzdělání jako prevence před pácháním trestné činnosti (Sochůrek, 2007b, s. 15).

K rozvoji ryze českého vězeňství dochází po vzniku nezávislého státu v roce 1918. Ten sice navázal na penologickou tradici a zákonodárství rakouského právního řádu, ale zároveň zavádí nové postupy včetně diferenciací odsouzených. Nadějně se rozvíjející nápravný systém je devalvován druhou světovou válkou a poválečným obdobím ve

¹³ Skutečným odpoutáním od feudálního práva bylo zrušení trestu smrti.

znamení politických excesů v rámci komunistického státního převratu. Zlomovou etapu můžeme vysledovat až posléze, kdy ČSSR pod tlakem OSN přijala reformní zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzení se přestali rozlišovat podle třídního původu, ale byli řazeni do tří nápravně výchovných skupin na základě rozhodnutí soudu¹⁴. V roce 1967 byl pod vedením psychologa doc. Čepeláka založen Výzkumný ústav penologický, čímž začala česká penologie zažívat velmi úspěšné období (Hendrych, 2010, s. 15–16). Bohužel jedním z důsledků normalizačních snah po politickém uvolnění v období tzv. pražského jara bylo uzavření ústavu v roce 1980, čímž byl nadějný proces „humanizace vězeňství“ v českých zemích až do období společenských změn v roce 1989 značně ochlazen.

2.2 Vězeňská služba ČR

„Za klíčový milník vývoje českého vězeňství je třeba nutně považovat vznik samostatné České republiky, kdy se otázky vězeňství začaly týkat výhradně vězeňských zařízení v Česku a začaly být spravovány propracovanou legislativou, týkající se výkonu trestu a výkonu vazby v Čechách“ (Brunová, 2020, s. 63). Sbor nápravné výchovy byl právně transformován zákonem č. 555/1992 Sb., České národní rady o Vězeňské a justiční strážní České republiky, čímž od 1. ledna 1993 vznikla Vězeňská služba ČR.

Ta je spravována generálním ředitelem jmenovaným ministrem spravedlnosti, pod jehož resort tento ozbrojený sbor spadá. Disponuje třemi typy zařízení: je to 25 věznic, 10 vazebních věznic a 2 ústavy pro výkon zabezpečovací detence. Každá z těchto tzv. organizačních jednotek má svého ředitele, který je jmenován a přímo podřízen generálnímu řediteli. Věznice se diferencují dle stupně zabezpečení: oddělení s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení v rámci klasické ostrahy a dále se zvýšenou ostrahou bez dalšího rozlišení.

Personál se dělí na uniformované příslušníky ve služebním poměru a na civilní zaměstnance v běžném pracovněprávním smluvním vztahu. Oproti minulosti je znatelný výrazný rozdíl ve výběru zaměstnanců, který je oprostěn od politické poslušnosti ke KSČ. Příprava nového personálu probíhá v Akademii VS ČR, kde je kromě tělesné a služební

¹⁴ Pozdější úprava zákona přinesla značný motivační faktor: *„Projevuje-li odsouzený, který byl zařazen do vyšší nápravně výchovné skupiny, vzorným chováním a poctivým poměrem k práci po delší dobu snahu po nápravě, může jej soud přeřadit do nižší nápravně výchovné skupiny“* (§ 6 odst. 1 zákona č. 84/1969 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody).

přípravy u příslušníků, dále dbáno na širší vzdělání v pedagogice, psychologii či právu (Drápal, Jiříčka a Raszková, 2021, s. 320). Nejvýznamnějšími lidskými činiteli pro přímé penitenciární působení na odsouzené jsou: dozorcí, vychovatelé, speciální pedagogové, psychologové, sociální pracovníci a kaplani.

2.3 České právní hledisko účelu VTOS

Debaty o účelu VTOS můžeme považovat za nefrekventovanější polemiku, co se rozprav na téma vězeňství týká. Nejedná se však o výlučně akademickou reflexi. Vina, trest a odplata jsou tak kontroverzní pojmy, že k jejich podstatě zaujímá každý jedinec své specifické stanovisko plné emocí.¹⁵

Na poli teoretickém se nejčastěji uvádějí tři všeobecně známé koncepce, které se vyvíjely společně s reformami v oblasti výkonu trestu:

- **ABSOLUTNÍ TEORIE.** Toto pojetí nepřipouští žádné vyšší cíle účelu trestu. Trest je odplatou za způsobené zlo a stejné utrpení by měl i působit.¹⁶
- **RELATIVNÍ TEORIE.** V tomto případě je cílem především izolace pachatele a ochrana společnosti takovým způsobem, aby nemohlo být páčáno další zlo. Tento přístup je již ve své podstatě nakloněn systematické činnosti spojené s cílem řádné reintegrace odsouzených do běžného života.
- **SMÍŠENÉ TEORIE.** Pokud spojíme myšlenky odplatného a ochranného smyslu v jeden celek, tak hovoříme o teoriích smíšených.

¹⁵ V prosinci roku 2022 byl veřejně uveden videoklip „Věžňova zpověď“ natočený ve věznici Rýnovice (Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=R_eIA_xeKxQ), v něm autor této bakalářské práce zastupuje represivní složku penitenciárního procesu coby příslušník české Vězeňské služby. Ústředním tématem písně je naděje na nový začátek, přičemž autentictví odsouzení zpívají text, který obsahuje slova: „Dejte nám druhou šanci!“ Výsledek projektu přinesl až nečekanou mediální a společenskou odezvu. Některé reakce byly ovšem natolik vášnivé a nekompromisní, že po prvních komentářích např. sociální síť FB neumožnila vkládání dalších příspěvků. Nakonec autora této bakalářské práce přestalo zdravit několik kolegů jako daň za „ostudu dozorcům“, kterou svou účastí v tomto projektu údajně udělal.

¹⁶ Ač by se mohlo zdát, že se jedná v současnosti o překonané pojetí, vzestup těchto myšlenek a jejich následnou aplikaci můžeme zaznamenat v mnoha zemích i dnes, jako následek nevalných výsledků nápravných programů (Veteška a Fischer, 2020, s. 119–120).

Dle výše uvedeného můžeme konstatovat, že na základě platné legislativy, shledáváme účel VTOS v ČR jako poplatný teorii smíšené: „*Účelem výkonu trestu odnětí svobody je prostředky stanovenými tímto zákonem působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páchání trestné činnosti*“ (§ 1 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody).

3 RESOCIALIZAČNÍ PROCES VE VĚZNICÍCH

3.1 Etiologie trestné činnosti

Předtím než se začneme věnovat samotnému penitenciárnímu procesu jako důsledku sociálně patologického jednání, je nutné podniknout úsilí k pochopení možného původu těchto nežádoucích jevů, které následně vedou až ke krajnímu řešení izolace jednotlivých lidských bytostí. Veteška a Fischer (2020, s. 76–90) rozlišují čtyři základní postoje ke kategorizaci kauzality porušování zákona:

- **BIOLOGICKÉ TEORIE.** Dnešní teorie vycházející z biologických faktorů jako příčiny kriminálního jednání jsou podstatně umírněnější, přesto nelze uvést závěry vězeňského lékaře Cesare Lombrossa z 19. století. Ten zkoumal fyziologické vlastnosti lebek vězňů, které považoval natolik za abnormální, že v nich viděl příčinu antisociálního chování odsouzených. Novější biologické teorie spatřují kriminogenezi v nízké mentální úrovni mnoha pachatelů nebo v neurovývojových deviantech jako je ADHD.
- **PSYCHOLOGICKÉ TEORIE.** V tomto případě jsou za determinanty považovány činitele duševní. Často se zdůrazňují deprivace z dětství, zejména vztah mezi matkou a dítětem, který výrazným způsobem ovlivňuje psychický rozvoj osobnosti. Mezi zásadní témata psychologie nezbytně patří pojmy temperament a charakter. Ten Hartl (2004, s. 275) definuje jako „*soubor dynamických vlastností osobnosti projevující se v intenzitě a tempu psychomotorické činnosti a prožívání...*“, o charakteru prohlašuje (s. 87), že je „*mravní hodnota osobnosti; projevuje se zejména ve vztazích k lidem, práci, sobě samému, k překonání překážek, k přírodě*“ a je „*považován za výsledek výchovy a vlivu společnosti, v níž člověk žije*“. Výrazné deviace od běžných dispozic individuality ostatních jsou v psychologických teoriích považovány za prediktory delikvence a kriminality.
- **SOCIOLOGICKÉ TEORIE.** Pokud spatřujeme příčiny ve společenském vlivu na formování jednotlivce, můžeme se opřít o řadu sociologických teorií.

Jejich autoři vnímají dopad tlaku závadných skupin, kultur, subkultur a identifikace se specifickými idejemi za důvod nihilistického počínání, které může vést až k nepřátelskému protispolečenskému jednání končícímu izolací v nápravných zařízeních.

- **POLYETIOLOGICKÉ TEORIE.** Problematika kauzality kriminogenních faktorů je tak komplexní, že se od 2. poloviny 20. století prosazují přístupy, které odmítají generalizovat původ delikvence výlučně do jedné z výše uvedených oblastí. Výsledkem jsou polyetiologické a interdisciplinární teorie.

3.2 Typologie vězeňské subkultury

Moderní přístupy předpokládají individuální přístup ke každému vězněnému. Správné členění podle typických znaků a behaviorálních charakteristik usnadňuje specifickou činnost s jednotlivcem, výchozí bod této práce a vytyčují cíl, jakého tímto řízeným průběhem chceme dosáhnout. Analýza vězeňské subkultury tak přímo navazuje na teorie o etiologii trestné činnosti, přičemž v tomto případě jsou uvedená členění již výrazně využitelná pro přímou praxi. Veteška a Fischer (2020, s. 61–67) zevrubně popisují uvedené kategorie:

- **EPIZODICKÝ TYP.** Odsouzený spáchal ojedinělý trestný čin a trvá u něj pocit viny, náprava probíhá samovolně. V tomto případě je především nutné zamezit doprovodným jevům z uvěznění.
Více viz oddíl 3.4 Prizonizace – defekt z uvěznění.
- **CHRONICKÝ TYP LABILNÍ (S NEGATIVNÍM VÝVOJEM).** Jedná se o jedince se zvýšenou osobnostní nestálostí; často jsou pod vlivem citové deprivace z dětství. Bývají velmi těžce resocializovatelní, snadno podléhají negativním vlivům uvěznění. Jejich svědomí však bývá otevřené pocitům viny a jsou ochotni být motivováni k přijetí sociálně přijatelných norem.
- **CHRONICKÝ TYP PSYCHOPATICKÝ (S PORUCHOU OSOBNOSTI).** Lidé s disociální/antisociální poruchou osobnosti,

psychopati/sociopati. Disfunkce empatického projevu vůči ostatním téměř vylučuje možnosti korekce chování v budoucnosti a recidivnímu jednání není možné téměř zabránit.

- **MENTÁLNĚ INSUFICIENTNÍ TYP (MENTÁLNĚ NEDOSTAČIVÝ).** Kriminální kariéra odpovídá rozumovým schopnostem těchto jednotlivců. Bývá jednoduchá, nepromyšlená se snadno odhalitelnými motivy a následky. Povinností vězeňského personálu je tyto osoby ochraňovat před negativním ovlivňováním ostatních a v rámci možností je vést k samostatnosti a uvědomělosti následků svého jednání.
- **DEVIANTNĚ SOCIALIZOVANÝ TYP.** Tyto osoby se vyznačují sociální přizpůsobivostí, nicméně si osvojily znaky skupiny vybočující z obecné normality. Efektivnost penitenciárního procesu v tomto případě úzce souvisí s rozvojem kompetencí a budováním kladného vztahu k uplatnění na pracovním trhu.
- **PSYCHOTICKÝ TYP (S MASIVNÍ PSYCHICKOU PORUCHOU).** Z důvodu mohutné psychotické poruchy se nejedná o trestně odpovědné osoby, ač se z důvodu prodloužení rozhodnutí soudu mohou krátkodobě objevit i ve VTOS. Primárně se jedná o chovance detenčních ústavů a klienty ochranného léčení v ústavní formě.

3.3 Aspekty resocializace odsouzených

Výchovný a vzdělávací proces v českém penitenciárním prostředí je nejčastěji spojován se slovy jako náprava, korekce či **resocializace**. Nejfrekventovanějším stále zůstává poslední pojem, přestože zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ho nezná a mnozí jej považují za přežitek stejného zákona č. 59/1965 Sb. z dob minulého režimu, který vymezoval tzv. resocializační programy.¹⁷

¹⁷ Autor bakalářské práce není přívržencem úprav (pro někoho „pejorativního“) pojmosloví, které v zájmu konformního přizpůsobení a usnadnění cílů přináší nicneříkající vágní významy na úkor jejich

„Resocializace začíná konstatováním, že někde v socializaci došlo k selhání...“ (Komárik In: Škoviera, 2018, s. 26).

Jůzl (2004, s. 87) popisuje pojem resocializace těmito slovy: „V dnešním pojetí slovo resocializace chápeme jako proces opětné socializace (znovusocializaci). Ta musí nastat u jedince, jehož je zapotřebí z pohledu všech oblastí speciální pedagogiky znovuzачlenit do společnosti, tj. socializovat jej = socializační proces. Resocializace souvisí se socializací, což je proces, v němž si jedinec osvojuje pravidla života ve společnosti, a to výchovou, nápodobou, identifikací, vlastním stylem či ve vrstevnických skupinách.“

K negativním změnám v životě jednotlivce může ale také dojít v případě přiměřené socializace, a ve kterékoli fázi socializačního vývoje. Nevhodné směřování mimo majoritní společnost mohlo být již od počátku. Druhou možností je, že se u konkrétního jednotlivce ukázalo jako nedostatečné¹⁸ (Škoviera, 2018, s. 26).

Pedagogickým posláním Vězeňské služby ČR je „prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění...“ (§ 2 odst. 1, písm. d) zákona č. 555/1992 Sb., České národní rady o Vězeňské a justiční strážci České republiky).

Programy zacházení se dle § 36 odst. 2 vyhlášky č. 345/1999 Sb. dělí na pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné aktivity, zájmové, aktivity a oblasti utváření vnějších vztahů. Stanovují se individuálně, na základě konkrétně formulovaného cíle. Ten má směřovat k vytvoření podmínek pro samostatný způsob života. Veškeré tyto činnosti můžeme na základě výše uvedeného považovat za resocializační.

3.4 Prizonizace – defekt z uvěznění

V předcházející kapitole jsme si obšírně popsali teoretické aspekty resocializace odsouzených. Ovšem během cílevědomého působení na duševní pochody uvězněných stojí v cestě proti tomuto úsilí mnoho proměnných, a to včetně negativního působení

podstaty. Viz Sbor nápravné výchovy → Vězeňská služba, Oddíl výkonu kázeňských trestů → Uzavřený oddíl, Resocializační programy → Program zacházení.

¹⁸ Albert Škoviera následně uvádí tři složky, kterou musí resocializace nezbytně obsahovat: readaptace (reakce na vnější prostředí), reintegrace (utváření vztahů), repersonalizace (osobnostní růst). Můžeme se však setkat i s pojmy rehabilitace (návrat ztracené reputace) a reedukace.

vězeňského prostředí, které ač můžeme v současnosti považovat za „humanizované“, tak s sebou stále ze své podstaty přináší řadu doprovodných defektů.

Tyto vady, které internace osob v atmosféře věznic může přinést, nazýváme souhrnným pojmem **prizonizace**. Mařádek (2003, s. 59–60) ve svém *Výkladovém slovníku penologie* o tomto jevu uvádí, že věznice sama o sobě je schopná vychovávat, ale bohužel se tak děje především v záporných nuancích. Prostor za katrem se stává druhým domovem a určitou jistotou. Prizonizace označuje všechny negativní stránky výkonu trestu, které působí na resocializaci protichůdně. Nejvýraznějšími jsou vlivy institucionalizace a ideologizace.

V prvním případě máme na mysli adaptaci na organizovaný život ve věznici, který přináší určité jistoty a výhody. Odsouzený, kterému vyhovuje, že VTOS může poskytovat bezproblémové zajištění základních potřeb¹⁹ bez zbytečných starostí běžného občana, postupně pojímá tuto formu bytí za svou vlastní. Ideologizace pojmenovává takové aspekty, které utvářejí desocializovanou vězeňskou subkulturu. Ta má vlastní názory, hodnoty a postoje neslučitelné s pozitivním rozvojem osobností odsouzených.

3.5 Princip determinismu v nápravném působení

V předcházejících kapitolách jsme si obšírně popsali etiologii trestné činnosti a úsilí o normalizaci v podmínkách vězeňského zařízení. Nyní je nasnadě obrátit pozornost k sociálně pedagogickým předpokladům zaměstnanců a dobrovolníků, kteří se na resocializačním procesu podílejí – jinak prozaicky řečeno:

Jak kladně ovlivňovat námi svěřené osoby?

Autor této bakalářské práce je na základě vlastní zkušenosti z pozice zaměstnance Vězeňské služby ČR přesvědčen, že východiskem veškerého našeho konání musí být osobní ztotožnění s filozoficko-psychologickou teorií determinismu.

Největšími zastánci determinismu v psychologii byli takzvaní behavioristé, kteří reprezentovali nejvlivnější proud americké psychologie v padesátých letech minulého století. Také současná psychologie nejvíce inklinuje k determinismu. Na chování člověka

¹⁹ Dle platné legislativy má odsouzený právo na zajištění stravy, kulturních potřeb, lékařskou péči aj.

je nahlíženo jako na výsledek příčin a následků, které nemůže ze svobodné vůle ovlivnit (Kšíňan, online, cit. 2023-01-25). Tento náhled má jistě své veliké důsledky pro chápání trestní odpovědnosti a způsobu výkonu trestu samotného.

Principy determinismu můžeme spatřovat již v téměř dva tisíce let starém biblickém textu zachycující slova apoštola Pavla: „*Opravdu, co dělám, to nechápu: vždyť nedělám, co chci, ale dělám to, co nenávidím. A dělám-li, co nechci, v souhlase se Zákonem uznávám, že je dobrý; ve skutečnosti už ten čin nekonám já, ale hřích, který ve mně přebývá. Neboť vím, že ve mně nepřebývá žádné dobro, chci říct v mém těle; v mých možnostech je totiž dobro chtít, ne však vykonat je: vždyť nekonám dobro, které chci, a páchám zlo, které nechci. Dělám-li tedy to, co nechci, už to nekonám já, ale hřích, který ve mně přebývá. Shledávám tedy, že je jakýsi zákon, jenž je mým pánem, když chci konat dobro: a dostavuje se jen zlo*“ (Římanům 7,15-21).

Svobodná vůle byla postupně podrobena moderními výzkumy z pozic neurovědy a experimentální psychologie. Pouhá hypotéza determinismu se postupně stala empiricky podloženou tezí. Kauzální mechanismy rozhodování jsou sice stále sporné, ale konsenzus vědecké komunity začíná být výrazný. Stále více se zdůrazňují genetické dispozice, dále sociální tlaky okolí na formaci jednání jednotlivce a nevědomé mechanismy rozhodování (Černý et al, 2016, s. 12).

Praktické důsledky determinismu ve vztahu k odsouzeným popsal pregnantním způsobem český filozof Antonín Dolák (In: Jůzl, 2017, s. 35): „*Společnost by je (pokud neexistuje svobodná vůle) neměla trestat a chápat jako viníky, ale napravovat a chápat jako nemocné (tedy jednající proti společenským zájmům). Uvažme totiž, že jestliže není svobody, zločinec nahodile dostal „smolný“ kauzální řetězec vedoucí ho k zločinu, v tom případě je opravdu barbarské ho za jeho smůlu ještě osočovat a trestat, čímž se nespravedlivě jeho utrpení (již tak dost velké) ještě zvyšuje.*“

Odpůrci deterministického přístupu často oponují tím, že náprava pachatelů trestných činů není dle této nauky možná, neboť jsou od základů zkažení. Nicméně determinista-praktik hledí na kauzální příčiny a jejich výsledek veskrze optimisticky. Pokud zločince předurčuje koloběh negativních událostí k porušování zákona, potom je v našem pedagogických možnostech tento kauzální řetězec zvrátit prostřednictvím série kroků, které budují nové pozitivní předpoklady v životě jedince.

4 KONCEPCE DUCHOVNÍ SLUŽBY VE VĚZNICÍCH

4.1 Předpoklady pro křesťansky orientovanou službu ve vězeňství

Křesťanská víra má původ v životě autentické osoby Ježíše z Nazareta, jehož učení je obsaženo ve spisech Nového zákona, které jsou společně s židovskými posvátnými knihami součástí Bible. Učedníci Ježíše vyznávají jednoho Boha stvořitele, o to naléhavější je Janův evangelijní text, kde Kristus říká: „*Kdo viděl mě, viděl Otce*“ (Jan 14,9). Univerzálním Ježíšovým poselstvím je výzva k pokání²⁰, to však upřesňuje slovy: „*Nikdo nepřichází k Otci, leč skrze mne*“ (Jan 14,6n). Kdo na toto povolání zareagoval, ať už za dobu jeho života nebo dnes, následuje osobu Ježíše v bezmezné věrnosti během každodenního života jako toho, kdo o sobě vypověděl: „*Já jsem ta cesta, pravda a život*“ (Jan 14,6). Ve svých kázáních zdůrazňuje princip doslova ztělesněné deprivace dobra mezi námi, ale zároveň demonstruje alternativu k tomuto bytí: „*Zloděj přichází pouze, aby kradl, zabíjel a hubil. Já jsem přišel, aby měli život a aby ho měli přehojně*“ (Jan 10,10). Z kontextu Nového zákona se dá konečně konstatovat, že nenáboženskou vírou je určen zdejší i poslední úděl člověka (Douglas, 2017, s. 1061).

Společenství křesťanů není uzavřenou entitou, součástí poslání církve je praktikované milosrdenství, které nečiní rozdíl mezi žádnými lidmi. Nový zákon je doslova protkán vybidkami pomoci všem bližním v těžkých situacích.²¹ Mezi takové bezesporu řadíme též odnětí svobody a umístění do nápravného zařízení. Američtí psychologové R. H. Rahe a T. H. Holmes vytvořili škálu zátěžových situací, v němž je faktor uvěznění dokonce řazen hned za úmrtím partnera či vážnými potíži v manželství (Terapie.cz, online, cit. 2023-03-29). Následovníci Ježíše Krista souhlasí s všeobecně uznávaným konsenzem justice o spravedlnosti trestu²², zároveň však mají na paměti, že vina samotná má „dlouhé

²⁰ V Novém zákoně je takto překládáno řecké slovo *metanoeo* a *metamelomai*, jeho významem je „změna mysli“; neznačí tedy symbolické náboženské úkony, jak je někdy mylně předpokládáno, ale existenciální obměnu stávajícího přístupu k životu toho, kdo odpovídá na výzvu k pokání, a který deklaruje výrok apoštola Pavla: „*A neberte si za vzor nynější svět, ale ať vás proměňuje obnova vaší mysli a ať díky ní rozpoznáte, jaká je Boží vůle, co je dobré, co se Bohu líbí, co je dokonalé*“ (Římanům 12,2).

²¹ Viz např.: „*Proto tedy, dokud k tomu máme příležitost, prokazujme dobro všem...*“ (Galatánům 6,10). „*Bděte nad tím, aby nikdo neoplácel zlým za zlé, ale stále usilujte o dobro, jak mezi sebou, tak vůči všem*“ (Soluňanům 5,15). „*Radujte se s radujícími, plačte s plačícími. Buďte vůči všem stejně pozorní...*“ (Římanům 12,15–16).

²² V evangeliu podle Lukáše s Matouše reaguje Ježíš Kristus na dotaz, zdali je správné, aby podrobené židovské obyvatelstvo platilo daně římskému císaři, a to pomocí výzvy, aby mu podali jeden denár. Potom říká: „*Či je to tu obraz? A nápis?*“, okolostojící odpovídají: „*Císařův.*“ Následně odpoví: „*Odevzdejte tedy*

prsty²³ a nesdílí empatii jen s postiženými, ale i s těmi, kteří se vymkli společensky přijatelným normám jednání.

Počátky péče o vězněné osoby jako součást církevní charity můžeme spatřovat od samého vzniku těchto prvních společenství. Pomoc však primárně směřovala na perzekuované křesťany pronásledované pro jejich víru, která byla trnem v oku ortodoxnímu židovskému náboženství a kultu římského impéria.²⁴ Zlomovým okamžikem se stalo vydání milánského ediktu císařem Konstantinem roku 313, čímž křesťané získali svobodu pro praktikování svého náboženství a v roce 380 bylo křesťanství dokonce vyhlášeno za jediné povolené náboženství v Římské říši. Nakolik z toho bylo např. postupné včleňování církve do vládnoucích garnitur pro prapůvodní zvěst Ježíše Nazaretského přínosné nebo nikoli, není součástí výzkumu této bakalářské práce, nicméně v oblasti našeho bádání je podstatné, že biskupům bylo uloženo za povinnost, aby začali utvářet základy duchovní péče ve věznicích spočívající v materiální, psychologické, spirituální, sociální podpoře a ochraně proti nelidskému zacházení a ponižování osobní důstojnosti (Martínek, 2022, s. 31–33).

4.2 Vývoj a problematika duchovní služby ve věznicích v ČR

Jak jsme již zmínili v oddíle 2.1 *Historický exkurz vězeňstvím v českých zemích*, tak mezi nejvýznamnější postavy české penitenciaristiky řadíme pátera Františka Josefa Řezáče (1819–1879). Jeho odkaz můžeme zaznamenat také na kulturní a politické scéně, kde se dostával do styku s předními osobnostmi národního obrození. Během kněžského povolání se jako duchovní chopil příležitosti působit ve Svatováclavské trestnici, kde kromě zaopatření obvyklých duchovních povinností pro vězněné získal zkušenosti s příjmem nových vězňů, vypracováváním návrhů na udělení milosti nebo práci s problémovými jedinci. Nakonec se ve Svatováclavské trestnici stal v roce 1853 hlavním duchovním administrátorem. Jeho nadčasové myšlenky v rámci nápravného systému

císaři, co je císařovo, a Bohu, co je Božího.“ Tím ve skutečnosti prohlašuje, že mají přijímat autoritu vládnoucí moci, pokud to není na újmu povinností vůči nejvyšší autoritě, tedy Bohu.

²³ Srov. oddíl 3.5 *Princip determinismu v nápravném působení.*

²⁴ „Tento model se později v dějinách mnohokrát opakoval, u nás naposledy v době komunistické totality. Dlouhodobá zkušenost církve s vězněním vlastních členů vedla křesťany k větší vstřícnosti vůči vězněným i v pozdější době, kdy se církev těšila svobodě či přímo politické podpoře“ (Martínek, 2022, s. 31).

trestu odněti svobody shrnul do publikace *Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců* (1852). Tato monografie přinesla systematický reformní koncept vězeňského systému, který dalece přesahuje římskokatolické kořeny Řezáčovy a ve své ucelenosti přinesla významný milník pro vývoj české penologické soustavy či významu duchovní služby ve věznicích (Jůzl, 2011, s. 80–82).

Správu ženské trestnice v Praze měla od roku 1854–1948 na starost Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, kde v podstatě veškerá organizační i pedagogická činnost s odsouzenými byla pod patronací boromejek. Krátce sestry působily také v mužských věznicích ve Valdicích a na Mírově. Komunistický převrat v roce 1948 však dalšímu působení duchovních ve věznicích zamezil a mnohé z nich krutě perzekvoval. Ač můžeme vnímat postupný pozitivní vývoj v českém vězeňství i během direktivně řízeného státního zřízení, oficiální dobrozdání dostala duchovní služba až po sametové revoluci v roce 1989.²⁵ Množství uvězněných kněží i laiků však po celé toto období tvořilo duchovenskou službu tzv. „zdola“, kdy se stávali významnou psychologickou oporou pro mnoho svých spoluvězňů (Martínek, 2022, s. 41–44).

Od začátku roku 1990 byla znatelná snaha o zavedení duchovní služby v českých věznicích jak z pokusů, které přicházely z jednotlivých křesťanských denominací, tak prostřednictvím státního aparátu, který si uvědomoval, že znovuobnovená svoboda je povinna také vězněným spoluobčanům zaručit náboženská práva (Martínek, 2022, s. 48). Sboru nápravné výchovy byl předložen seznam prvních 150 duchovních průkopníků 19. května 1990, čímž se začala oblast duchovních aktivit ve věznicích rozvíjet (Pivoňka, 2018, s. 19–25). Postupem let docházelo k profesionalizaci a zakotvení duchovní služby v organizačním systému.

²⁵ Přelomový zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odněti svobody; právo na duchovní péči neobsahoval. Ta byla zavedena až se zákonem č. 179/1990 Sb., kterým se tento zákon rychle a provizorně v prvním roce svobodného Československa doplnil: „*Na nápravě odsouzených se zúčastňují i církevní organizace a zájmová sdružení občanů, působící v souladu s obecně závaznými právními předpisy a mající vztah k odsouzenému, zejména tím, že jejich pověřeni zástupci mohou po dobu výkonu trestu udržovat s odsouzenými osobní styk, zajímat se o jejich chování ve výkonu trestu a pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro jejich budoucí život*“ (§ 48).

4.3 Subjekty a poskytovatelé duchovní péče v současnosti

V současnosti funguje duchovní služba ve věznicích především na základě dvou propojených subjektů. Jedná se o občanské sdružení VDP, které je složené z duchovních i laiků, ti byli vedením svých mateřských církví pověřeni duchovenskou službou ve věznicích a vazebních věznicích. Jeho preambule začíná: *„Evangelium Ježíše Krista vybízí a vede křesťany k službě všem lidem, kteří jsou v jakékoli nouzi. K nim patří i vězňové, i když nesou sami odpovědnost za porušení zákonů. Vedení milosrdenstvím sloužíme jim jako lidem obzvláště potřebným...“* (Vězeňská duchovenská péče, online, cit. 2023-04-03).

Na sdružení navazuje vězeňská duchovní služba, což je sbor vězeňských kaplanů. Kaplani jsou zaměstnanci Vězeňské služby ČR a pocházejí z různých církví. Organizačně spadají pod ředitele své věznice, metodicky jsou odpovědni hlavnímu kaplanovi vězeňské služby. Realizují duchovní služby ve své věznici, vedou nebo koordinují výchovné programy vedoucí k hodnotové změně odsouzených, jsou také poradci ředitelů svých mateřských věznic v náboženských či etických otázkách (Vězeňská služba České republiky, online, cit. 2023-04-03).

Dále nelze opomenout činnost spolku MVS, který má v mnoha oblastech penitenciární a postpenitenciární péče v ČR nezastupitelný význam. Organizace stojí na přesvědčení, že opravdovým řešením zločinnosti je duchovní transformace skrze poznání Ježíše Krista (Mezinárodní vězeňské společenství, online, cit. 2023-04-03).

5 KŘESŤANSKÁ SPIRITUALITA JAKO RESOCIALIZAČNÍ METODA

5.1 Spiritualita z pohledu praktické psychologie

V současné době můžeme pozorovat fenomén změny společenského paradigmatu, ve kterém náboženství ustupuje sekularizaci, která se mimo jiné projevuje opouštěním tradičních představ Boha a potřeby organizovaného systému víry se skladbou uspořádaných praktik. Je to způsobeno především historicky nevidanou změnou sociální a ekonomické situace v pozdní moderně, především od 2. poloviny 20. století. Sekulární svět, který je od té doby silně motivován vidinou i úspěchy ekonomického blahobytu, je však na druhé straně stále otevřen spirituálnímu a niternému prožívání duchovního života, protože ho bytostně potřebuje. Proto se ani současný sekulární člověk při své touze po štěstí a spokojenosti často neukojí se zaměřením na pouhý blahobyt. Děje se tak u těch, komu nevyhovuje reduktivní uspokojení lidské blaženosti za pomoci léků, psychofarmak či dalších návykových látek, a nechápou konzum jako konečný smysl existence a naplněného štěstí.²⁶ Autor textu je bytostně spjatý s odkazem života Ježíše z Nazaretu tak, jak je dnes interpretován některými moderními psychology, filozofy či teology, kteří proklamují skutečnost, že křesťanství 21. století musí být především spirituální nebo nemá smysl, aby vůbec bylo. Co však myslíme ryze křesťanskou spiritualitou²⁷?

Britský teolog McGrath (2001, s. 14) ji popisuje jako „hledání naplněné a autentické křesťanské existence, zahrnující spojení základních myšlenek křesťanství a veškerých zkušeností tykajících se života na základě křesťanské víry a v jeho sféře“. A. Grün a M. Dufner rozlišují spiritualitu shora a zdola. Shora se přibližujeme Bohu podřízením náboženské doktríně a striktním dodržováním církevních příkázání. Zdola se obracíme pokornou sebereflexí pozitivních a negativních stránek naší duše.²⁸ Za rychlejší

²⁶ Srov. Neubauer (In: Řičan, 2007, s. 26): „Duchovní a náboženská zkušenost lidstva a naprosté fiasko snahy racionalistické osvěty o důslednou profanaci a racionalizaci světa musí i zarytého neznaboaha přesvědčit, že potřeba stoupat nahoru po duchovních cestách patří k všeobecné lidské potřebě a je zásadně neoddělitelná od lidské přirozenosti.“

²⁷ Z latinského slova *spiritus* (duch, dech, vítr); můžeme tedy přeneseně konstatovat, že spiritualita jednak proklamuje život, ale zároveň vyjadřuje určitou nespoutanost.

²⁸ V introspektivním poznávání sebe sama nejsou žádná omezení a je tak možné činit zcela intuitivně nebo pomocí propracovaných metod. Zde bychom chtěli zmínit tzv. hagioterapii, kterou řadíme mezi postupy psychoterapeutické. Zakladatelem je MUDr. Prokop Remeš, který tuto metodu od roku 1991 postupně rozvíjel do uceleného teoretického a praktického systému ve spolupráci s PhDr. Alenou

a „bezpečnější“ cestu je možné pokládat spiritualitu shora, ale v běžném bytí sekularizovaného okolí, není dlouhodobě možná. Člověk totiž lehce nabude dojmu o nalezení smyslu života, přičemž ve skutečnosti je sycen výhradně systematickou, neosobní moudrostí (Smékal, 2017, s. 24–25).

5.2 Význam eticko-spirituálního prožívání v lidském životě

Spirituální dimenze v životě jednotlivce má mnoho forem a aspektů. Nosné téma předkládaného textu se zaměřuje na vliv spirituality v kontextu resocializace odsouzených; máme tedy co dočinění s přestupováním platných zákonů, které odlišují dobro a zlo v legislativním pojetí. Ač již svatý Augustin (354–430) považoval světské právo za nedokonalé, neboť v jeho moci není činit člověka vnitřně dobrým, přesto v něm viděl svůj smysl, neboť chrání společnost před nekontrolovaným zlem (Jůzl, 2011, s. 31). Apoštol Pavel adresoval svému spolupracovníkovi Titovi tato slova: „*Připomínej všem, že mají být poddáni vládcům a vrchnostem, žít v poslušnosti...*“ (Titovi 3,1). Ve svobodném demokratickém státu jsme navíc ušetřeni tenze a filozofických konstruktů, nakolik je dodržování určitého paragrafu ve shodě s naším úsudkem či svědomím, které nereflektuje tzv. „dobro“ předkládané direktivním zřízením²⁹.

Sporné otázky samotného zla nejsou definitivně vyřešeny v římskokatolickém, pravoslavném ani protestantském proudu křesťanství a nikdy ani nedošlo k oficiálnímu teologickému prohlášení o jeho podstatě (Moore, 1998, s. 92). Pokud pojmem zlo velice široce, můžeme ho charakterizovat jako nedostatek dobra. Spirituální zkušenost je však na základě mnohých svědectví vodítkem k dobrému životu. Pokud toto jednání posuzujeme normativně v souladu s určitými etickými standardy dané společnosti,

Halamovou v Psychiatrické nemocnici Bohnice. V roce 2000 byla založena Společnost pro hagioterapii a pastorační medicínu. Metoda vychází z principů existenciální psychoterapie, kde je základní dynamika života utvářena úzkostí člověka ze smrti. Hagioterapie se však výrazně otevírá tématu spirituality a transcendentna. Spirituální rozměr skutečnosti považuje za významnou podmínku rozvoje osobnosti a duševního zdraví jedince. Hagioterapie je postavena na biblioterapii, přičemž primárním nástrojem jsou biblické texty. Hermeneutický kruh je tvořen významem textu ve spojitosti s pochopením našich životů. Zkušenost ukrytá v textu se vzájemně osvětluje a interpretuje s osobní zkušeností čtenáře. Terapeutická praxe hagioterapie používá běžné postupy skupinové psychoterapie, a to jak k podpoře kontaktu člověka se sebou samým, tak v kontaktu s druhými (Institut existenciální hagioterapie, online, cit. 2023-04-06).

²⁹ Vezměme např. historickou skutečnost, kdy se do českého vědeckého prostředí zaváděl pojem resocializační pedagogika prostřednictvím polské akademické půdy, kde získal odbornou i politickou oporu v roce 1968. Víme, že její oblast působení se zaměřovala na pedagogické možnosti ovlivňování osob ve velkém spektru problémů. Mezi antisociální chování bylo ovšem tehdy řazeno také zpochybňování vedoucí úlohy komunistické strany nebo s ním související fenomén emigrace (Škoviera, 2018, s. 42).

hovoříme o mravnosti (Říčan, 2007, s. 106). Morálku dělíme na objektivní – to, co vyžaduje a předkládá společnost jako obecné dobro především prostřednictvím zákonů, a morálku subjektivní – to, co sám jedinec vnitřně hodnotí jako dobré a zlé na základě svého vlastního svědomí, názorů a zkušeností. Spiritualita osvobozuje od konformity, je především vnitřní cestou a přesvědčeními, které se s novými zkušenostmi dynamicky dotvářejí. Říčan (2007, s. 113) doslova říká: „*Pružné svědomí se řídí spíše duchem zákona a předpokládaným výsledkem či následkem toho či onoho skutku.*“³⁰

Na závěr tohoto oddílu je nutné podotknout, že křesťanská spiritualita ve svém konečném důsledku přesahuje nitro každého Ježíšova následovníka a stává se tak výrazně činným elementem v lidské společnosti. Tuto skutečnost nazývá Podzimek (2015, s. 153) *univerzální a kritickou funkci věřícího rozumu*, která má potenciál znovuobnovit rovnovážný vztah mezi osobní svobodou a obecným blahem.

5.3 Syntéza metod resocializace a křesťanské spirituality

Na tomto místě krátce představíme vybrané metody resocializace, které pokládáme za významné v souvislosti s úsilím podporujícím nápravnou spirituální dimenzi odsouzených během VTOS. Techniky primárně čerpáme z publikací: *Metody resocializační výchovy* (Škoviera, 2021), *Penitenciariстика jako věda žalářní* (Jůzl, 2017, s. 312–313); a vkládáme je do kontextu křesťanské spirituality.

- **RESTRIKCE A IZOLACE.** Restrikce a izolace mají ve všech formách výchovy dlouholetou tradici.³¹ Izolace pachatelů trestných činů bývá často jediným možným řešením k naplnění účelu trestu a možnosti osobnostní změny spirituální cestou také u těch, kteří by se v bouřlivých podmínkách svého života neměli možnost s duchovním pracovníkem nikdy setkat.
- **METODA PŘESVĚDČOVÁNÍ.** Zásadním polem působnosti vězeňských kaplanů jsou dobrovolné individuální rozhovory s odsouzenými. Ti mají

³⁰ Můžeme konstatovat, že spiritualita nemá pravidla, ale má své meze, což apriori předpokládá i Nový zákon: „*Všechno je dovoleno, ale není všechno ku prospěchu*“ (1 Korint'ánům 10,23).

³¹ Opora pro trest se nachází také v sankčním pojetí Starého zákona, které předchází novozákonní milosti pro ty, kdo uznají své vlastní selhání.

k duchovním značnou důvěru, rádi a otevřeně sdělují podrobnosti ze svého života, což kaplanům otevírá možnosti, jak rozvíjet závažná témata v atmosféře pozitivní a bezpečné interakce, aniž by po odsouzených požadovali, aby s nimi souhlasili. V metodě přesvědčování je prostor pro otázky o přijetí trestu, pocitech viny či vztazích k ostatním lidem.³²

- **PERSONÁLNĚ-VZTAHOVÉ METODY.** Personálně-vztahové metody se zaměřují na vztahy ve skupinách. Skupinový zájem má vyvažovat zájem individuální. Význam slavení svátosti eucharistie posiluje duchovní dimenzi ve vězeňském prostředí. Rituály a jiná tematická setkání podporují skupinovou identitu a sounáležitost.³³
- **METODY POSILOVÁNÍ RESILIENCE A FIXACE CHOVÁNÍ.** Samotnou resocializaci můžeme považovat za značně zátěžovou. Nezbytné je tedy posilovat psychiku člověka a její odolnost proti různým krizovým situacím. Osobní spirituální život křesťana je rozvíjen prostřednictvím modlitby a četby Bible, k čemuž by měl být odsouzený svým duchovním ve vězeňství systematicky veden a nabádán.
- **METODY PŘÍPRAVY PŮVODNÍHO NEBO NOVÉHO PROSTŘEDÍ.** Ani spirituálně laděný odsouzený, který úspěšně absolvoval metody výše uvedeného resocializačního procesu, není na výstup z VTOS zcela připraven. Závěrečná výzkumná zpráva *Role církve a význam religiozity v následné péči o propuštěné vězně* (Beláňová a Trejbalová, online, cit. 2023-04-09), však

³² K tomu tématu Martínek (2022, s. 21): „Na vědomí viny a touhu po vyrovnání do jisté míry reaguje penitenciární pedagogika a psychologie. Vyčerpávajícím způsobem však na ni odpovídá jen biblická zvěst o odpuštění, které Bůh nabízí z pouhé milosti a člověk o něj může projevit zájem svou lítostí a pokáním. Křesťanští vězeňští duchovní tak mají k dispozici cenný nástroj pro doprovázení pachatelů, a to i závažných trestných činů, k vnitřnímu uzdravení a ke změně života.“

³³ Autor práce absolvoval ve 3. semestru bakalářského programu *Resocializační a penitenciární pedagogika* na UJAK stáž u vězeňské kaplanky Mgr. Květy Jakubalové. Zde se zapojil do společného programu a rozhovorů s přítomnými odsouzenými. V rámci skupiny mohl pozorovat obecné pedagogické jevy a následně vyhodnocovat sociální problémy této specifické kategorie odsouzených. Byl velice zaujat třemi nepsanými pravidly, která utvářela doslova intimní klima uvnitř skupiny: 1. *nikdo nikomu neskáče do řeči*, 2. *nepoužívají se sprostá slova*, 3. *žádné důvěrné věci se nevynášejí mimo skupinu*.

dokládá, že rizika související s propuštěním je možné snížit součinností vězeňských duchovních s organizacemi či jednotlivci s církevním pozadím poskytujícími postpenitenciární péči.

PRAKTICKÁ ČÁST

6 PŘÍPADOVÁ STUDIE

6.1 Popis cíle a metod projektu

6.1.1 Výzkumný problém

Úmyslem autora kvalifikační práce je prozkoumat možnosti a limity křesťanské spirituality v kontextu resocializace odsouzených. Teoretické předpoklady duchovenské služby ve věznicích, které vycházejí z historických souvislostí a splývání obou oblastí pod společnými fenomény viny a trestu, jsme popsali v první části. Naproti tomu druhá část se pomocí jednoho zevrubného příběhu zabývá analýzou kriminogenních faktorů, páchané trestné činnosti a možnostmi nápravy izolovaného jedince.

6.1.2 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je zhodnotit, zda je možné pokládat jednotlivé body popsané v oddíle 5.3 *Syntéza metod resocializace a křesťanské spirituality* za efektivní postupy při nápravě odsouzených. Dílčím cílem výzkumu je stanovit základní předpoklady pro trvalou postpenitenciární socializaci u osob, které ve VTOS začaly praktikovat křesťanskou spiritualitu. Potenciálním smyslem vyhodnocených informací je ucelení problematiky do jednotlivých systematických kroků.

6.1.3 Výzkumné otázky

S cílem výzkumu korespondují dvě výzkumné otázky, které precizují záměr autora:

Je možné pokládat dílčí body popsané v oddíle 5.3 za efektivní postupy při nápravě odsouzených?

Jaké jsou základní předpoklady pro trvalou postpenitenciární socializaci u osob, které ve VTOS začaly praktikovat křesťanskou spiritualitu?

6.1.4 Metodologie a metody

Východiskem zpracování je kvalitativní výzkum s rozsáhlou kazuistikou. Vzhledem k tomu, že cílem je vyhodnotit velmi specifické jevy, byla zvolena strategie hloubkové případové studie. Naproti statistickému šetření, jsme si dali za úkol zachytit komplikovanost resocializace zvláště recidivujícího jedince, a z této pozice porozumět podobným případům (Hendl, 2016, s. 102). Omezili jsme se na jednopřípadovou (instrumentální) studii, neboť případ je zvláště pozoruhodný postžitelností všech stádií, které zkoumané jevy obecně představují. Podrobná dějová linie příběhu umožňuje klasifikovat jeho jednotlivé části, které reprezentují objekt výzkumu, a postihnout předmět v celé jeho šíři (Mareš, 2015, s. 121).

Subjekt byl zvolen zcela záměrně. Jednak na základě osobního vztahu autora s účastníkem výzkumu na půdě MVS v Jablonci nad Nisou, jehož se autor i subjekt pravidelně účastní. Dále na dostupnosti vzájemně nezávislých podkladů k případu; tedy výstupů z masových médií, virtuálních dat a autobiografického materiálu, které doplňují údaje získané volným rozhovorem.

6.2 Životní příběh Pavla Kadašiho

6.2.1 Předškolní vývoj a dětství

Pavel vyrůstal v neúplné rodině. Na vlastního otce se mu vybavuje pouze jedna nepříjemná vzpomínka z raného dětství v souvislosti s jeho odchodem od rodiny: „*Viděl jsem, jak otec popadl žluté autíčko z takového gumové plastu a začal jím mámu mlátit. Najednou bouchly dveře a otec odešel*“ (Kadaši, 2017, s. 5). Situace pro něj byla o to nepřehlednější, protože otec spustil hádku v jeho zájmu, aby mohl koukat na Večerníček. Následně si pamatuje zoufalý pláč sebe a své matky, když odešel.

Odchod otce znamenal pro rodinu velké existenční problémy. Se dvěma dalšími sourozenci neměli často nic k jídlu. Matka sháněla prostředky různými způsoby, ale s tím že se přistěhovali z jižní Moravy do severočeského Tanvaldu, kde nikoho neznali, byla jejich situace velmi ztížena. Matka si brzo našla nového přítele, který jí pomáhal rodinu zajistit, ale jinak byl k dětem velmi krutý, zejména v opilosti při návratech z hospody. Pavel v něm však přesto viděl mužský vzor spojený s touhou se mu zavděčit. Byl to agresor a rváč, což viděl jako příležitost pro jeho uznání. Začal tedy sám vyhledávat každou příležitost k potyčce s kýmkoli a nevlastní otec ho dokonce při těchto šarvátkách

povzbuzoval. Další pochval se mu od něj dostávalo například, když ve 14 letech vykradl vietnamský stánek a daroval mu ukradené cigarety nebo přinesl domů peníze z trestné činnosti. Často to dělal tak, že v obchodě ukradl to, co měl koupit. Ve třinácti letech začal krást i alkohol, který buď prodal nebo vypil. Kromě obchodů jednou se svým komplicem vykradl i garáž plnou horských kol.

Za projevy násilí na základní škole dostal Pavel první snížené známky z chování, jeho prospěch se pohyboval na hranicích dostatečnosti. V osmé třídě dokonce zmlátil učitele. Do školy chodil nerad a neviděl v ní žádný smysl. Následný učební obor nedokončil. Ve druhé třídě byl učitelkou prvně poslán do dětského diagnostického ústavu v Liberci, kam se opakovaně vracel zpravidla na dvouměsíční pobyty. Ve 14 letech se za útěky z domova a za páchaní trestné činnosti dostal i do psychiatrické léčebny v Horních Bělkovicích. V této době již navštěvoval diskotéky, hospody nebo různé zábavy a násilí projevovat denně: *„Byl jsem velice agresivní, dokázal jsem napadnout třeba dva lidi najednou, byl jsem schopný člověku ležícímu na zemi skákat po hlavě. Agresivita byla mou přirozeností a já jsem si tím budoval jméno“* (Kadaši, 2017, s. 20).

6.2.2 Kariéra zločince

Množství násilných projevů v Pavlově životě eskalovalo pobodáním člověka, jehož následky ho v 16 letech dostaly poprvé za mříže. Ve vězení pro mladistvé se brzy přizpůsobil tvrdému a bezcitnému režimu. Začaly na něj působit negativní důsledky uvěznění a zároveň poznával skryté možnosti tohoto systému, jak si celkem bezstarostně obstarávat léky na uklidnění či cigarety a tabák. Prostřednictvím zkušenějších vězňů si zajistil černou tuš s jehlou a nechal se potetovat. Je možné konstatovat, že Pavlovo myšlení se adaptovalo na vězeňské prostředí, které se zformovalo do těchto několika vět: *„V tu dobu jsem se přestal bát vězení, to je v člověku vždy veliký zlom, který ovlivňuje jeho další život. Většina vězňů se přestane bát vězení. Bojí se ztráty svobody, vnímá určité omezení. Ale člověk, který se ve vězení vybuduje jméno a určité postavení, se má v mnoha případech lépe než venku a dokáže lépe zvládat nepředvídatelné situace, kterých také přichází ve vězení podstatně méně než na svobodě“* (Kadaši, 2017, s. 23).³⁴

³⁴ O tomto jevu více viz oddíl 3.4 *Prizonizace – defekt z uvěznění*.

Po ročním trestu odnětí svobodu byl Pavlovi na popud jeho matky vyjednán pobyt ve výchovném ústavu. Rozhodl se utéct z domova a žil chvíli na ulici, než byl policií chycen a ochranné opatření mohlo započít. Zde však Pavel nastoupil již jako ostřílený mazák, který si sebou nesl arzenál zkušeností z basy, čímž budil respekt před ostatními mladšími hochy. Přesto se snažil s vychovateli v rámci pracovních aktivit spolupracovat, a tak se vypracoval z vedoucího skupiny až na jejího předsedu. Když však dorazil dopis od matky, že si již nepřeje, aby jezdil na víkendy domů, veškerá motivace byla pryč a z ústavu utekl. V této době přičichl k závažnější trestné činnosti jako vymáhání pohledávek, vykrádání obchodů a odcizení aut, což pochopitelně vedlo k dalšímu nepodmíněnému trestu. Za krádež luxusního vozidla ve Frankfurtu byl dokonce 6 měsíců izolován také v německém vězení. Situace se stávala o to naléhavější, že začal užívat lehké i tvrdé drogy a stal se závislým na automatech: „*Kombinace drog a automatů byla tak silná, že jsem prostě nedokázal myslet na nic jiného*“ (Kadaši, 2017, s. 31). Pavel se v souvislosti s prodejem drog postupně dostal do kolečka recidivy střídané s pobytem ve vězení a venku. Za katrem na oddílech i v ganzích před branami věznic si budoval významné postavení, přičemž střídal různé závislosti od sledování pornografie až po píchání anabolických steroidů.

Za ozbrojené loupežné přepadení německého starožitníka byl odsouzen na 3,5 roku. Trest nastoupil v Rýnovicích, ale po nějakém čase byl eskortován do nejpřísnější věznice v ČR ve Valdicích, kde začal prožívat velké úzkosti. Zvláště těžce nesl zdejší homosexuální většinu a celý tamní systém pokládá z hlediska osobnosti za silně deformační. Přestože si ve Valdicích dodělal devátou třídu a mohl získat i výuční list, rozhodl se podat si žádost do protidrogového režimu na Borech, což se mu podařilo. Po třetině trestu zažádal o přeřazení do mírnějšího typu věznice, načež byl přemístěn do věznice Nové Sedlo, kde však kvůli nesnesitelným podmínkám a minimu stravy znovu podával žádost o přeřazení, tentokrát do Stráže pod Ralskem, kde hned po příjezdu začal dělat tzv. „barákového“, tedy zástupce a prostředníka mezi odsouzenými a zaměstnanci, neboť měl důvěru, že je schopen udržet na oddíle klid. Bouřlivá Pavlova povaha však udržovala klid způsobem, jak jí bylo vlastní, což po zmlácení dvou odsouzených vyústilo v přeřazení na bezpečnostní oddíl, kde se rekrutovali problémoví vězni z celé ČR a mafie z Ruské federace.

6.2.3 Spirituální obrat

Na bezpečnostním oddíle ve Stráži pod Ralskem zdejší hlavní ruský mafián vyučoval Bibli a k jejímu čtení vedl i Pavla, který ji začal se skutečným zájmem studovat a na vážná křesťanská témata si vyžádal i osobní rozhovor s kaplanem Martinem Škodou. Ve stejné věznici také navštěvoval skupinové psychoterapie s Vojtěchem Roztočilem, na kterých byli odsouzení konfrontováni se sebou samými. Ač se v této době již hlásil ke křesťanství, zpětně toto období vnímá tak, že ještě nebyl „obrácený“, tedy že jeho život tomu neodpovídal, neboť stále neprožil niternou skutečnost, že je ztracený hříšník, který potřebuje duchovní narození. V Novém zákoně je potřeba osobního transcendentálního obratu vyjádřena v rozhovoru Ježíše s farizeem Nikodémem: „*Vpravdě, vpravdě ti říkám, pokud se někdo nenarodí shůry, nemůže spatřit Boží království*“ (Jan 3,3).

Nakonec byl přerazen do nejmírnějšího typu věznice v Hradci Králové s dohledem v objektu Pouchov. Pavel k tomu říká: „*Málokomu se podaří dostat z ostrahy, ze třetího typu věznice až do prvního, zvláště recidivistovi. Nevážil jsem si toho a i tam jsem bral drogy. ... Tím, že jsem začal brát drogy před koncem trestu, jsem si velmi zkomplikoval život venku*“ (Kadaši, 2017, s. 56). Když ho podmíněně propustili, tak si ještě cestou domů píchnul pervitin, čímž začal drogový maraton, kdy pomáhal dealerům při jeho výrobě, a tak měl k užívání neomezený přístup, což se postupně projevilo klasickými vedlejšími účinky na těle i na duši. Říká, že mu z tohoto života bylo zle; často chodil po ulicích a brečel, svou situaci považoval za zoufalou, neboť z ní neviděl žádné východisko.

Živě si pamatuje na událost, kdy stál ve Varnsdorfu před kasinem a v mžiku se mu zjevil celý jeho špatný život. Na druhé straně spatřil budovu, na níž byl nápis Poradna – Apoštolská církev. Měl vztek, ale zavítal dovnitř, kde se ho vřele ujal člověk jménem Martin a pozval ho na kávu. Vyprávěl mu celý svůj příběh, ale dodal, že to stejně nemůže pochopit, když nemá zkušenosti s drogami. Velmi ho ovšem překvapilo, když mu řekl, že drogy bral a dodal: „*Pavle je z toho cesta ven, pokud chceš*“ (Kadaši, 2017, s. 59).

Řekl mu o programu Teen Challenge³⁵ a dojednal zde pro něj místo. Pomáhal mu zařídit doklady, modlil se za něj, navštěvoval ho v budově, kde přespával a seznámil ho

³⁵ Jedná se o křesťanskou mezinárodní organizaci komunitního typu, jejíž cílem je snaha pomoci vymanit se konkrétním lidem z koloběhu jejich závislosti. Podporuje zdravý psychický a fyzický růst, spiritualitu jedinců a schopnost umět trvale zabezpečit potřeby svých klientů (Teen Challenge International v ČR, online, cit. 2023-04-14).

s dalšími křesťany. Pavel však dále užíval drogy až do dne, kdy ho Martin odvezl do komunitního střediska Teen Challenge. Zde prožíval tak veliké abstinenční příznaky, že po třech dnech léčbu vzdal. Pracovník centra ho doprovodil i na nádraží, přičemž jeho rozhodnutí respektoval s pochopením, že sám bral heroin dvacet let, a nakonec ho Pán Ježíš přece jen zachránil.

Události nabraly rychlý spád, když byl Pavel obviněn z přepadení herny v Rumburku, které dle svých slov nespáchal. Po více než deseti letech strávených ve věznicích mu hrozilo minimálně dalších osm. Ve vazbě však opět začal číst Bibli, nyní ovšem s ještě větší touhou než kdy předtím. Uvědomil si, že lidé z Apoštolské církve byli snad do té doby jediní, komu na něm záleželo a nezavrhl ho, i když byl tím, co společnost nazývá „odpadem“. Každým dnem získával prostřednictvím Bible nový náhled na situace ze svého dosavadního života, vzrůstal u něj pocit lítosti nad zlymi věcmi, které udělal. Nakonec prosil Boha a v duchu i lidi, kterým ublížil za odpuštění. V této době se začal také pravidelně scházet s kaplanem, chodit do kaple a na bohoslužby. Dopisoval si s Martinem, který ho také přišel do věznice navštívit a svou víru začal sdílet s ostatními. Zpětně hodnotí, že to byla fáze, kdy se mu začal skutečně měnit život: *„Zjistil jsem, že právě my lidé si sami děláme z života vězení. Jsme to my, kdo si svým chováním děláme ze života peklo“* (Kadaši, 2017, s. 65). Z vazby ho převezli do věznice v Jiřicích, kde i přes nabízené výhody odmítl funkci „barákového“, protože se chtěl nadále věnovat hlavně studiu Bible. Začal mít pozitivní vliv i na chování dalších odsouzených a začal vnímat, že se ho ostatní přestali bát. Ve vězeňské kapli skrze tamního duchovního získával mnoho odpovědí na své existenciální otázky.

Po svém propuštění se usmířil se svou matkou a nevlastním otcem, který byl v té době těžce nemocný. Vyznali si hříchy napáchané vůči sobě a poprosili jeden druhého za odpuštění. Hned druhý den odpoledne jeho nevlastní otec zemřel. Pavel posléze navzdory svému trestnímu rejstříku získal zaměstnání v pekárně, kde se po třech týdnech stal vedoucím směny. Zde poznal svou současnou manželku Jitku, ke které se i na krátkou dobu přestěhoval, než si našli vlastní bydlení v Jablonci nad Nisou. Nutno podotknout, že počátek jejich vztahu byl charakteristický společným zájmem o duchovní záležitosti v oblasti křesťanské víry.

V této fázi však Pavel zažil ještě jeden pád zpět na dno, když usoudil, že práce v pekárně na směny je natolik vyčerpávající, že v ní pokračovat nebude, a bude lepší,

když Jitce pomůže s jejím malým synem Davidem. Jitka začala pracovat v pojišťovnictví, ale Pavel zůstal bez zaměstnání a bez zakotvení v jakémkoli církevním společenství. Začali se vracet jeho staré sklony k agresi spojené s pocitem nedocení jeho současné role v domácnosti. Všechny tyto emoce vygradovaly po doručení soudní obsílky k nástupu trestu odnětí svobody za porušení podmínky drobnými krádeži. Začal znovu hrát automaty a píchat si drogy, k jejichž užívání svedl i Jitku.

Před nástupem trestu však došlo k zásadnímu setkání s kazatelem Bratrské církve Janem Valešem, se kterým mu vyjednal schůzku katolický věřící po návštěvě kostela a fary, kde Pavel hledal pomoc. V domově Valešů našel Pavel skutečnou lásku, přijetí, důvěru a pokoj. Přijali pozvání na nedělní shromáždění, které začali pravidelně navštěvovat. Jan a Milada Valešovi se pro ně stali duchovními rodiči, kteří jim pomáhali učit se žít ve vzájemné lásce. Věnovali jim svůj čas, ať už radou, konkrétní pomocí nebo oporou. Důležité bylo, že Pavel poskytl příležitosti pro změnu svůj otevřený postoj: *„Hodně vězňů je ve vězení nadšených vírou, mají dobrá předsevzetí na ven, ale pak je starosti a pokušení převálcují. Většinou tehdy, když nemají vedle sebe zkušenějšího bratra, který by jim pomohl, nejsou otevření radám nebo jestliže to nevezmou s Bohem opravdu vážně. Je velice důležité, aby se člověk naučil podržovat starším a zkušenějším“* (Kadaši, 2017, s. 78).

Po nástupu krátkého tříměsíčního trestu zažíval veliké úzkosti, neboť měl strach, že Jitku ztratí. Svě pocity svěřil vězeňské kaplance, která zavolala Janu Valešovi. Ta ho poté ubezpečila, že je vše v pořádku, Jitka chodí dále na bohoslužby a všichni ho pozdravují. To mu dodalo pokoj a klid ke zvládnutí zbytku trestu. K této události říká: *„Škoda, že si někteří lidé, zvláště z generálního ředitelství, neuvědomují, jak velkou práci kaplani ve věznici vykonávají. Práci, která sice pomalu, ale jistě proměňuje člověka. To je víc, než jen někoho hlídat. Jsem přesvědčený, že bez vězeňských kaplanů by byly věznice mnohem plnější, bylo by víc sebevražd“* (Kadaši, 2017, s. 79).

Poslední výstup Pavla Kadašiho z VTOS byl uskutečněn dne 6. září 2009.

Jitka zajistila byt v Kořenově, kam se s Pavlem po jeho propuštění oba nastěhovali. I přes značnou vzdálenost navštěvovali sbor, kde poznali mnoho nových přátel, naopak opustili známé ze své minulosti. *„Sbor nás přijal, nikdo mi nikdy nedal najevo, že sem něco méně, našel jsem tam skutečnou rodinu“* (Kadaši, 2017, s. 85). Pavel se rozhodl

přestat pít alkohol, protože věděl, že pití se stává spouštěcím mechanismem k podpoře dalších závislostí. Posléze přestal také kouřit. Pro zvládnání své psychiky vyhledal psychiatra, který mu nasadil antidepresiva. Jitka nebo Jan Valeš mu pomáhali obcházet úřady a orientovat se v běžných situacích. Nejdříve sehnal práci na DPČ ve slévárně a posléze v TS Desná, kde měl za úkol úklid obce. V souvislosti s trvalým zaměstnáním přistoupil zodpovědně k vymazání svých finančních dluhů, ač se jednalo o mnohaletou a značně frustrující záležitost, kdy žili na hranicích životního minima.

21. září 2009 jim byla ve sboru vystrojena svatba, v únoru 2010 byli pokřtěni, čímž se stali právoplatnými členy společenství Církve bratrské a ve stejném roce prožili také narození dcery Anny. Pavlovi však ještě stále hrozilo odsouzení k nepodmíněnému trestu za maření úředního rozhodnutí a soud za loupež, kterou dle svých slov nespáchal. V prvním případě dostal podmíněný test, neboť soudce zohlednil, že se oženil a pracuje, což posoudil jako předpoklad, že dále povede řádný život. Ve druhém případě byl na základě zásadních důkazů zproštěn obžaloby v plném rozsahu. Po pěti letech požádal o výmaz z rejstříku trestů s doporučením od vedení své církve a soud žádosti vyhověl.

6.2.4 Epocha současnosti

„Od počátku, kdy jsme uvěřili, máme se ženou obrovskou touhu vyprávět lidem o Pánu Ježíši. ... Jsme toho názoru, že člověk, kterému bylo tolik odpuštěno, by si to neměl nechat pro sebe. Zvláště máme nakloněné srdce k vězňům, narkomanům, alkoholikům nebo lidem duševně nemocným, neboť jsme si zakusili tuto zkušenost“ (Kadaši, 2017, s. 101).

Tuto touhu být nápomocný ostatním a zároveň sdílet svou zkušenost Pavel v současnosti naplno využívá jako terénní pracovník pobočky organizace Naděje³⁶ v Jablonci nad Nisou, kde je od září 2019 zaměstnán na HPP. Zde se stará o lidi bez domova, které navštěvuje všude tam, kde zrovna pobývají. Chová se k nim jako jejich přítel, nesoudí je, nemá k nim odpor. Pomáhá jim vlídným slovem, útěchou, modlitbou, ale i konkrétní pomocí s obstaráváním léků, praním věcí či s asistencí na úřadech. Je aktivním členem svého mateřského sboru Církve bratrské v Jablonci nad Nisou, z jejíhož

³⁶ Tato výhradně česká organizace je jednou z prvních neziskových organizací u nás a působí již od roku 1989. Pomáhá lidem v nouzi v pěti oblastech: ve stáří, bez domova, s handicapem, ohroženým rodinám a mládeži. Poskytuje služby ve sféře duchovní pedagogické, zdravotní a charitativní (Naděje, online, cit. 2023-04-14).

pověření prostřednictvím MVS vykonává duchovní službu ve věznici Rýnovice, kde každý týden jako dobrovolný pracovník vede skupinu vězňů na základě výkladu biblických textů. Odsouzení a lidé bez přístřeší mu pokorně naslouchají, protože ví, že on je ten, kdo jim bezvýhradně rozumí. Redaktorka časopisu Reflex (Knapová, 2021, s. 41) tuto skutečnost shrnula do následujících vět: „*Doprovázela jsem v práci během posledních let několik terénních pracovníků, kteří se starají o bezdomovce a feťáky v Praze, Ostravě, Brně..., ale k nikomu tyto lidé nepřistupovali tak otevřeně a současně s přirozeným respektem jako k Pavlovi. Počítá, že jen loni se staral o sto osmnáct klientů.*“

Pavel se stal příkladným manželem a otcem, který s vlídností vychovává svou dceru Annu a nevlastního syna Davida. Ten studuje maturitní obor na Střední průmyslové škole technické v Jablonci nad Nisou. V roce 2017 byla vydána Pavlova autobiografická kniha *Cesta z Pekla* nakladatelstvím *Křesťanský život*.

6.3 Shrnutí výzkumného šetření

V tomto oddíle shrneme a budeme interpretovat poznatky případové studie na základě resocializačních jevů působících na zvolený subjekt výzkumu, jež považujeme za katalyzátory změny v životě tohoto konkrétního jedince. Hlubková analýza získaná z kvalitativního výzkumu zasazuje případ do širších souvislostí, může se tedy stát základem pro zacházení s odsouzenými s podobnou kazuistikou. Záměrně zvolená osoba je příkladem toho, jak i člověk s trestní minulostí a základním vzděláním může naplno využít svůj potenciál, pokud se snoubí vlastní úsilí subjektu a vhodně zvolené nástroje objektu nápravy.

Nyní vyhodnotíme jednotlivé metody teoreticky popsané v oddíle 5.3 *Syntéza metod resocializace a křesťanské spirituality* tak, jak se projeví při posledním a předposledním uvěznění zkoumaného subjektu:

- **RESTRIKCE A IZOLACE.** Samotné pojetí trestu má své obhájce i kritiky (Škoviera, 2021, s. 37), zjevným faktem zůstává, že v některých případech bývá jediným a posledním řešením. Sám subjekt výzkumu případové studie později přiznal, že když naposledy upadl do drogové závislosti, tak mu pomohlo právě uvěznění. Zde si po prožitém detoxu uvědomil, že

spirituálnímu životu křesťana je nutné podrobit každou oblast života, pokud mají být jeho důsledky patrné v běžném koloběhu bytí (Knapová, 2021, s. 41). VDP má s ostatními organizacemi působícími na izolované jedince mnoho možností, jak tento fakt izolace může využít ve prospěch smíšeného principu účelu VTOS za pomoci resocializačně-spirituálních metod uvedených níže.

- **METODA PŘESVĚDČOVÁNÍ.** Podstatou této metody není striktní odmítání jiných postojů; větší úspěšnost se naopak předpokládá tam, kde se předávají informace, které vychovaný jedinec chápe jako skutečně hodnotné (Jůzl, 2017, s. 312). Kaplan jako činitel v rámci této případové studie dokázal vzbudit příkladnou pozitivní interakci vůči subjektu svého působení, který k tomu uvádí: „*Začal jsem pravidelně navštěvovat kaplana ve vazbě, bylo to pro mě tehdy velikým požehnáním. ... Přímo jsem hltal jeho názory, náhledy na život a všechno, co souviselo s Bibli*“ (Kadaši, 2017, s. 65).
- **PERSONÁLNĚ-VZTAHOVÉ METODY.** Společenství spoluvytváří komunitu lidí, kteří si svými vazbami na společný zájem a sdílený čas vytvářejí pocit sounáležitosti, který se projevuje v reálné zodpovědnosti vůči sobě a následně k blahu skupiny jako celku. Subjekt studie byl otevřený personálně-vztahovým metodám, které se standardně v programech zacházení s jedinci ve VTOS poskytují a zároveň byl iniciátorem těchto setkávání, která posilovala duchovní dimenzi v tomto prostředí. K tomu Kadaši uvádí (In: Mezinárodní vězeňské společenství, online, cit. 2023-04-17): „*Spoluvězní mysleli, že jsem se zbláznil, nicméně ty moje reakce asi nebyly o úplném šílenství. Začal jsem se zajímat o lidi, tahat je do kaple, modlili jsme se, četli jsme si Bibli... A myslím si, že i v těch napjatých situacích, kdy se tam vlastně prali nebo něco, tak já jsem tam přinášel tu naději a usmíření.*“
- **METODY POSILOVÁNÍ RESILIENCE A FIXACE CHOVÁNÍ.** Neadekvátní socializací ze strany nevlastního otce se k subjektu vázal nekontrolovaný sklon k agresivnímu chování. Tímto impulsivním jednáním působil jedinec mnoho potíží sobě i svému okolí. Obrat v těchto i jiných

aspektech nastal, když začal na popud vězeňského kaplana využívat k reflexi svého nitra Bibli: „*Asi největší problém byla stále ta agrese ve mně, což se postupem času jakoby ta hladina začala ustalovat. Byl to proces, kdy mi Bůh ukázal, že teď je potřeba pracovat na tomto. Automaty to je jasný, drogy to je jasný, to jsou takový ty viditelný věci; ale najednou šel do mě. Najednou musíš mluvit pravdu, musíš být spolehlivý, nesmíš oplácet zlo zlem*“ (Kadaši In: Mezinárodní vězeňské společenství, online, cit. 2023-04-17).³⁷

- **METODY PŘÍPRAVY PŮVODNÍHO NEBO NOVÉHO PROSTŘEDÍ.**

Škoviera (2021, s. 107) konstatuje, že příchod jedince do původního nebo úplně nového prostředí bývá více než setkáním spíše střetem dvou rozdílných světů. Euforie je brzo vystřídána zátěží z mnoha administrativních úkonů, které na člověka čekají. Zázemí, které pomohlo subjektu výzkumu překonat tyto obtíže, byla součinnost kaplana se společenstvím církevního sboru, který se v tomto případě stal aktivním činitelem postpenitenciární péče: „*Poznal jsem, že bez církve, bez společenství věřících lidí se člověk v tomto světě znovu ztratí a sám neobstojí. Je bez Boha ztracen, zvláště lidé s těžkou minulostí jsou předem ztraceni*“ (Kadaši, 2017, s. 84–85).

Na základě výše uvedených faktů pokládáme jednotlivé body popsané v oddíle 5.3 Syntéza metod resocializace a křesťanské spirituality za efektivní postupy při nápravě odsouzených. K tomu však uvádíme, že chronologické uplatnění těchto metod a jejich úspěšnost záleží do značné míry na typologii odsouzeného. Měli jsme co do činění s jedincem, kterého dle anamnézy řadíme mezi typy labilní (s negativním vývojem) se zvýšenou osobní nestálostí na základě citové deprivace z dětství. K uplatnění sociálně přijatelných norem byl motivován atributy pramenícími z přijetí křesťanského učení vycházejícího z pocitu viny a odpuštění sobě i ostatním.

Přestože se jednalo o těžce resocializovatelného jedince, tento typ osobnosti disponuje funkcí svědomí a sebereflexe, což se například u chronického typu

³⁷ Mezi techniky resilience implicitně řadíme také metodu pozitivních příkladů, kterou ač jsme v syntéze metod resocializace a spiritualit neuváděli, vzorový vliv kaplana či jiných duchovních pracovníků na fixaci chování námi posuzovaného jedince považujeme po vykonané analýze za velmi zásadní.

psychopatického (s poruchou osobnosti) nepředpokládá. **Nemůžeme tedy výše uvedené metody považovat za univerzální.**

Dílčím cílem výzkumu bylo stanovit základní předpoklady pro trvalou postpenitenciární socializaci u osob, které ve VTOS začaly praktikovat křesťanskou spiritualitu:

Subjekt výzkumu prokázal houževnatost při **oddlužení** svých finančních pohledávek za snížení dočasného komfortu; pro zmírnění emoční nestálosti vyhledal péči odborného lékaře a začal užívat zvolenou **medikaci**; po propuštění z vězení měl zajištěné **bydlení** a nastoupil do **zaměstnání**; trvale se oprostil od styků s osobami s rizikovým chováním a v nové **sociální skupině** našel oporu v nastolených životních změnách. Tyto předpoklady pro trvalou postpenitenciární socializaci osob považujeme za zásadní. Doplnění formálního vzdělání se překvapivě prokázalo jako nedůležité.

ZÁVĚR

Účelem kvalifikační práce bylo popsat možnosti a metody duchovenské péče ve věznicích. Stanovený cíl měl vycházet ze systematicky shromážděných poznatků o historii trestu, nápravě odsouzených a předpokladech pro spirituálně laděnou resocializaci. Přestože je rozsah projektu omezený, prostřednictvím předložených textů mělo být ukázáno, že činnost s odsouzenými ve věznicích přesahuje rámec „rozmazlování“ pachatelů, které by mohlo jakkoli iritovat společnost.

Čtenáři případové studie byl předložen ucelený přehled s chronologickou posloupností vyčlenění se jedince od společenské normality, přes resocializační proces až po zrod člověka s novým myšlením a jednáním, kterého by se již nikdo z nás nemusel obávat mít za svého souseda. Tím se snad podařilo naplnit i jeden necílený aspekt vynaloženého úsilí – bakalářská práce se ukázala pedagogicky optimistickou.

Hlavní cíl výzkumu byl vyhodnocen kladně, tedy že je možné pokládat jednotlivé body popsané v oddíle 5.3 *Syntéza metod resocializace a křesťanské spirituality* za efektivní postupy při nápravě odsouzených. Dílčí cíl výzkumu stanovil základní předpoklady pro trvalou postpenitenciární socializaci u osob, které ve VTOS začaly praktikovat křesťanskou spiritualitu. Vyhodnocené informace ucelily problematiku do jednotlivých systematických kroků. Nyní se mohou kromě jiného stát také motivačním nástrojem duchovních pracovníků a apelem na důležitost duchovenské služby v systému českého vězeňství.

Závěry šetření byly téměř slavnostně shrnuty, nyní je však na řadě také pokorné podřízení se běhu života, které žádný člověk nemá zcela ve svých rukou. Duchovní pracovník ani jedinec, ke kterému je spirituální obsah vztahován, není ze 100 % zodpovědný za výsledek tohoto počínání. Každá osobnost je individuální, stejně tak všechny okolnosti a vlivy během pokusů o resocializaci. Stále však platí: nikdy se nevzdávat a každá nastolená hodnota prostřednictvím kohokoli je malým vítězstvím.

Bakalářská práce s entuziasmem pozvedá možnosti metod nápravy odsouzených vycházející z křesťanské spirituality, zároveň si je však vědoma, že v systému programu zacházení zůstanou vždy jen okrajovým postupem, a to již z povahy své dobrovolnosti. Duchovní pracovníci ovšem disponují širokými možnostmi, jak uspokojit hlad po transcendentnu v nitru každého, kdo o to požádá.

Poslední slova necht' patří tomu bez jehož odvahy, poslušnosti a píce, by tato práce nikdy nevznikla:

„Ve vězení by člověk neměl ztratit své sny a iluze. Avšak neměl by v sobě ani potlačovat pravdu o sobě. Nemusí odevzdávat svůj život všanc pochybným silám. Pokud někdo hledá záchranu, může svůj život vložit s důvěrou do Božích rukou. Tam kde mu chybí láska, pravé přátelství a smysl života, tam může začít znova...“

Pavel Kadaši

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

Bible: *Jeruzalémská bible*. Praha: Krystal OP, 2010. ISBN 978-80-87183-18-2.

BRUNOVÁ, Markéta. *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-408-4.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002. ISBN 80-7251-104-1

ČERNÝ, David et al. *Svoboda vůle a otázka morální a trestní odpovědnosti: výzkumný program Efektivní veřejné politiky a současná společnost*. Praha: Středisko společných činností AV ČR, 2016. ISBN 978-80-270-3111-5.

ČESKÉ VĚZEŇSTVÍ. *6. díl seriálu Stáli u zrodu penitenciární psychologie*. České vězeňství. 2019, č.2. ISSN 1213-9297.

DOUGLAS, J.D., ed. *Nový biblický slovník*. 3. vyd. Praha: Návrat domů, 2017. ISBN 978-80-7255-393-8.

DRÁPAL, Jakub, Václav JIŘIČKA a Tereza RASZKOVÁ. *České vězeňství*. Praha: Wolters, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0.

HANUŠ, Bohuslav. *Primární základy penologie*. Praha: Vysoká škola Jana Amose Komenského, 2005. ISBN 80-86723-14-3.

HARTL, P. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-803-1.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HENDRYCH, Igor. *Vybrané kapitoly z penologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2010. ISBN 978-80-7248-574-1

JŮZL, Miloslav. *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. ISBN 978-80-87182-03-1.

JŮZL, Miloslav. *Penitenciaristika jako věda žalářní*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. ISBN 978-80-7452-131-7.

KADAŠI, Pavel. *Cesta z pekla*. Albrechtice: Křesťanský život, 2017. ISBN 978-80-7112-195-4.

KNAPOVÁ, Adéla. *Netvor ve službách Ježíši*. Reflex. 2021, č. 17. ISSN 0862-6634.

LYONS, Lewis. *Historie trestu: Justiční tresty od dávných dob po současnost*. Praha: Svojtka & Co., 2004. ISBN 80-7352-021-4.

MAREŠ, Jiří. *Tvorba případových studií pro výzkumné účely*. Pedagogika. 2015, č. 2. ISSN 0031-3815

MARTÍNEK, Michael. *Duchovní služba ve věznicích*. Praha: Česká biblická společnost, 2022. ISBN 978-80-7545-122-4.

MAŘÁDEK, Vladimír. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská Univerzita, 2003. ISBN 80-7042-256-4.

MCGRATH, Alister. *Křesťanská spiritualita*. Praha: Volvox Globator, 2001. ISBN 80-7207-444-X.

MOORE, Robert, ed. *C. G. Jung a křesťanská spiritualita: Sborník reflexí psychologů, teologů a religionistů*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-195-9.

PIVOŇKA, Bohdan. *Duchovní služba v postkomunistickém vězení: aneb ohlednutí za dvacetiletím Vězeňské duchovenské péče*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2018. ISBN 978-80-88084-16-7.

PODZIMEK, Michal. *Spiritualita v době sekularizace*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2015. ISBN 978-80-7494-240-2.

RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2013. ISBN 978-80-7435-264-5

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-312-3.

SMÉKAL, Vladimír. *Psychologie duchovního života*. Brno: Cesta, 2017. ISBN 978-80-7295-221-2.

SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie I. díl: Úvod do teorie trestu a trestání*. Liberec: Technická univerzita, 2007. ISBN 978-80-7372-203-6.

SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. Liberec: Technická univerzita, 2007. ISBN 978-80-7372-287-6.

ŠKOVIERA, Albín. *Metody resocializační výchovy*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2021. ISBN 978-80-7560-347-0.

ŠKOVIERA, Albín. *Resocializační pedagogika: kontexty a trendy*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2018. ISBN 978-80-7560-139-1.

VETEŠKA, Jaroslav a Slavomil FISCHER. *Psychologie kriminálního chování: Vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada, 2020. ISBN 978-80-271-0731-5

Seznam použitých zahraničních zdrojů

HANSER, Robert D. *Introduction to Corrections*. 3rd ed., Los Angeles: SAGE Publications, 2019. ISBN 978-1544339078.

Seznam použitých internetových zdrojů

BELÁŇOVÁ, Andrea. *Role církvi a význam religiozity v následné péči o propuštěné vězně: Vyhodnocení dvouletého výzkumného projektu* [online]. © 2020 [cit. 2023-04-09]. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/role-cirkvi-vyznam-religiozity-v-nasledne-peci-o-propustene-vezne-vyhodnoceni-dvouleteho>

INSTITUT EXISTENCIÁLNÍ HAGIOTERAPIE. *O existenciální hagioterapii* [online]. © 2020 [cit. 2023-04-06]. Dostupné z: <https://www.hagioterapie.cz/>

KŠIŇAN, Albert. *Je svobodná vůle jen iluze?* [online]. © 2012 [cit. 2023-01-25]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/je-svobodna-vule-jen-iluze/>

MEZINÁRODNÍ VĚZEŇSKÉ SPOLEČENSTVÍ. *Kdo jsme* [online]. © 2023 [cit. 2023-04-03]. Dostupné z: <https://mvs.cz/o-nas/>

MEZINÁRODNÍ VĚZEŇSKÉ SPOLEČENSTVÍ. *Přes překážky ke hvězdám.* [online]. © 2021 [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=aX_o7P-dFoQ

TEEN CHALLENGE INTERNATIONAL V ČR. *O nás* [online]. © 2023 [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.teenchallenge.cz/o-nas/>

TERAPIE.CZ. *Jaké životní i každodenní události způsobují stres?* [online]. © 2021 [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: <https://www.terapie.cz/blog/jake-zivotni-i-kazdodenni-udalosti-zpusobuji-stres>

VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSÁ PÉČE. *Naše činnost* [online]. © 2021 [cit. 2023-04-03]. Dostupné z: <https://www.vdpcr.eu/o-nas/>

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Duchovní služba* [online]. © 2023 [cit. 2023-04-03]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/duchovni-sluzba-1>

NADĚJE. *O Naději* [online]. © 2023 [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: https://nadeje.cz/ustredi_nadeje

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>

Zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1965-59>

Zákon č. 84/1969 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1969-84>

SEZNAM ZKRATEK

ČR – Česká republika

ČSSR – Československá socialistická republika

DPČ – Dohoda o pracovní činnosti

FB – Facebook

HPP – Hlavní pracovní poměr

MVS – Mezinárodní vězeňské společenství

OSN – Organizace spojených národů

UJAK – Univerzita Jana Amose Komenského

VDP – Vězeňská duchovenská péče

VTOS – Výkon trestu odnětí svobody

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jakub Danilo

Obor: Resocializační a penitenciární pedagogika

Forma studia: Kombinovaná

Název práce: Křesťanská spiritualita v kontextu resocializace odsouzených

Rok: 2023

Počet stran textu bez příloh: 42

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 31

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 13

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.